०१०
४००

1217

॥ अथ कार्तिक माहात्म्य ॥

दाता - श्री मनोहर   गी. विद्यालंकार, दिल्ली

५९

1218

गृहधर्मिणि ॥ अन्यत्रश्रीकानिष्ठातेभगानिनिश्चलाक्ततवै ॥ ३१ ॥ सूतउवाच ॥ इतिज्येष्ठास्थलंदत्वाविष्णुर्देवैसमंतदा ॥ जगामत्रिदिवेसार्द्धं संस्तुतो गरुडासनः ॥ ३२ ॥ इतिसर्वेसमाकर्ण्यसत्राजीतसुतातदा ॥ हरेरवाक्यमहाभा ग्यसत्यावचनमब्रुवीत ॥ ३३ ॥ सत्योवाच ॥ ~~इतिसर्वसमाकर्ण्यसत्राजि~~ ॥ कार्तिकस्यचमहात्म्यंकृतविस्तरतप्रभु सर्वेषामेवमासानांकार्त्तिकः ॥ प्रवरस्मृत ३४ ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्तकार्तिकनासमभवंकुर्यान्नरोयः ॥ प्रवतोहरिप्रियः ॥ दानरतस्नानुनरोत्तमायश्रुत्वाहरेस्थानंमियात्सनिष्कृतः ॥ ३५ ॥ महात्म्येतत्कृण्यान्नरोयश्रद्धान्वितः ॥ साधुजनैसमेत ॥ सोपस्करोगांगुरवेप्रदद्यानांवासुशीलांचपयस्वनींच ॥ ३६ ॥ इदंकार्तिकमाहात्म्यश्रीकृष्णमुखपंकजं ॥ स्वादुनिर्गलितपीतहरवक्त्रंभयामधुः ॥ ३७ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणे कार्तिकमहात्म्येश्रीकृष्णमुखपंसत्यभामासंवादे त्रिंशोध्यायः ॥ ३०

मीतीमार्गशीरसुक्ला ५ मंगलवार संवत १८ [illegible] के श्रीगोपालस्य [illegible]
[illegible]

चिरंतत्र यदा भर्त्तांनदर्शसा ॥ २४ ॥ उद्दालकं स्वभर्त्तारं भर्तृत्यागेन दुखिता ॥
तदा रुरोदकर्णं भर्तृत्यागेन दुःखिता ॥ तत्रास्थेरुदितेलक्ष्मी वैकुंठ भवनंश्रु
णोत् ॥ २५ ॥ तदा विज्ञापयामास मुद्विग्नमानसा ॥ लक्ष्मीरुवाच ॥ स्वामि
न्मद्भगनी ज्येष्टा भर्तृत्यागेन दुखिता ॥ तामाश्वासहि तु पाहि कृपालो हृ
यदि प्रिया ॥ २६ ॥ सूत उवाच ॥ लक्ष्म्या सहित ततो विष्णुस्तत्रागच्छत्कृपान्वि
तः ॥ आश्वास्य चलक्ष्मी तो मिदं वचनमब्रवीत् ॥ २७ ॥ विष्णुरुवाच ॥
अश्वत्थ वृक्षमासाद्य सदा लक्ष्मीस्थिरा भवेत ॥ ममांशश्च भवेद्येषां अवासस्ते
मया कृतः ॥ २८ ॥ अश्वत्थ भ्रतये श्वत्थं स्पृशांति हि सुमेधसः ॥ तेषां देहे ग्रहे ज्ये
ष्टात्वमंशेनावशस्यति ॥ २९ ॥ विशेषं तु शनयोदस्यारवभागनयोर्दिने ॥ रा
त्रौ चवनस्पशो द्वेधदुमंनैवच संध्ययोः ॥ ३० ॥ भक्त्यादर्येचर्चयिष्यंति त्वां ज्येष्टा

रकारयेत्॥ऽआहारमैथुनंनिद्रादंपत्योकलहंध्रुवं॥१७॥संध्याकालेतमो
गृहेवर्त्ततेजननतामसं॥चीतायुक्तसदोछिद्रमक्षोभक्ष्यग्रहंवसेत्॥१८॥परा
न्नपरवस्त्रंचपरासेज्यापरस्त्रिय नवक्रांतनीवासीचतत्रगेहवसाम्यहं॥१९॥
संखध्वनिसमायुक्तंघंटाकालरिसक्त॥धुपदीपसुगंधाढ्यंनैवतत्रवसाम्यहं
२०॥सूतउवाच॥इतितद्वचनंश्रुत्वाविखिन्नवदनोभवेत्॥उदालिक
पुनर्विद्वोध्यानंस्मृत्वाचनेत्रिवान्॥२१॥उदालिकस्ततोवाक्यंतामलक्ष्मी
मुवाचह॥उदालिकउवाच॥इतितद्वचनंश्रुत्वाउदालकउवाचतां॥ता
वज्जघाम्यहंगेहऽअलक्ष्मीस्थीयतांक्षणं॥२२॥ऽअश्वत्यहसमूलेस्मि
न्ऽअलक्ष्मीस्थीयतांक्षणं॥ऽआवासस्थानमालोकेयावदायाम्यहंपुनः
२३॥सूतउवाच॥इतितत्रसंस्थाप्यजगामोदालकस्तदा॥प्रतिक्षापि

आश्रमंतंसमालोक्यपृथितासञ्चवित्विदं ॥ ८ ॥ ज्येष्टोवाच ॥ नहिवासो
नुरूपोसौवेदध्वनियुतोमम ॥ नात्रागमिष्ये भ्योवुद्धन्‌अन्यत्रगृहचिंतयन्‌
९ ॥ उद्दालिक उवाच ॥ कथंवाससिकंचात्रवर्ततेसंमतंतव ॥ तवयोग्यांच
वसतिकोभवेचवदस्वतत्‌ ॥ १० ॥ अलक्ष्मी उवाच ॥ वेदध्वनिर्भवेद्यस्मि
न्अतथीनांचपूजनं यज्ञदानादिकंचापिनैवतत्रवसाम्यहं ११ उद्य
मीनीतकुशलोसुवेषः सुप्रियंवदः धर्माचाररतोनीत्यंनैवतत्रवसाम्य
हं १२ देवातिथीपीतृणांचयत्रस्यदपमाननं निष्ठुरंभाषणंयत्रतत्रनित्य
वसाम्यहं १३ दुरोदररतानित्यपरद्रव्यापहारणः परदाररतश्चापित
त्रस्थानेरतिर्मम १४ हरुसज्जनविप्राणांयत्रस्यादपमाननं निष्ठुरंभाष
णंयत्रतत्रनित्यंवसाम्यहं १५ राक्षसागतविप्राणांराक्षसीवाङ्गणीभवेत्‌
आचाररहितोभ्रष्टंतत्रनीत्यवसाम्यहं १६ संध्याकालेषुसंप्राप्तेकर्मचत्वा

1222

॥ऋषिरुवाच॥ अस्वत्थपत्वंकथंजातसूतवोधितस्त्वये॥ स्पर्शत्वंचाकथंल
क्ष्मा तथायं शनिवासरे॥१॥सूतउवाच॥ समुद्रमथनाद्यानि रत्नानि वङ्कुसुरो
त्तमाः॥ श्रीयंच कौस्तुभं तेषां विष्णवे प्रददौ सुरा॥२॥ यावदंगीचकारासौ लक्ष्मी
भार्य्यार्थमात्मनः॥ तावद्विज्ञापयामास लक्ष्मीतं चक्रपाणिनं॥३॥ लक्ष्मीरु
वाच॥ अपुसत्कृतिकथं ज्येष्ठाकनिष्ठापरिणीयते॥ तस्मात्समाग्रजामेताम
लक्ष्मीमधुसूदनः॥४॥ विवाहनिह मात्पश्चाद्देयधर्म्मसनातनं॥सूतउवाच॥
इतितद्वचनंश्रुत्वासविष्णुलोकभावनः॥ उद्दालकायमुनये स्वदीर्घतपसेत
था॥५॥ आत्मवाकिंनिरोधेनतामलक्ष्मीं ददौ किल॥ स्थूलस्यास्तुभवदनाहृक्ष
पीगशीरोरुहां॥ स्थूलस्यदर्शनं रुद्रराजतंविभ्रतितत्र॥६॥ वितृतांरक्तनयनारू
क्षपिंगासिरोरुहां॥ स्वमुनिर्विष्णुवाक्यंतामंगीकृत्यस्वमाश्रमं॥७॥ वेदध्वनि
समायुक्तामानयामासधर्मवित्॥ होमधूपसुगंध्याढ्यं वेदघोषनिनादितं॥

का० मा०

५६

पीभगवान्विष्णुरेवनसंशयः॥ रुद्ररूपीवटस्तद्वत्पालासोब्रह्मरूपधृक्॥ १९॥
दर्शनस्पर्शनंसेवातेषांपापहरस्मृतः॥ दुःखव्याध्यादिदुष्टानांविनाशोका
रणंध्रुवं॥ २०॥ ऋषयऊचुः॥ कथंवृक्षत्वमापन्नौब्रह्माविष्णुमहेश्वरा॥ ए
तत्कथयसर्वज्ञसंशयोत्रमहान्हिवः॥ २१॥ सूतउवाच॥ .... पा
र्वतीशिवयोर्देवासुरतंकुर्वतोकिल॥ अग्निर्ब्राह्मणवेषाभिर्विघ्नंचक्रेतवान्तु
रा॥ २२॥ ततस्तुपार्वतीक्रुद्धाशशापसकलान्दिवौकसः॥ सुरतस्यसुखभ्रंशात्त
कंपमानाह्निदारुषा॥ २३॥ पार्वत्युवाच॥ कृमिकीटादयोह्येतेजानंति
सुरतेःसुखं॥ तस्मात्सुरतसुखभ्रंशायूयंवृक्षत्वमाप्स्यथ॥ २४॥ सूतउवाच॥
एवंमापार्वतीदेवान्शशापतत्क्रुद्धमानसा॥ तस्माद्वृक्षत्वमापन्नाब्रह्माविष्णुमहेश्व
राः॥ २५॥ तस्मादिमौविष्णुमहेश्वरावुभौवभवतुर्वोधिवटौमुनीश्वराः॥ मवायुरे
वोधिमिथश्वपिप्पलोद्वृक्षत्वमाप्यभवद्वटस्तदा वोधिस्त्वगाधोकिंदिनविनेष

राम
५६

गृहे ह्यभावे सर्वदेवालयेष्वपि दुर्गारण्यस्थितो यस्तु यदि चापद्गतो भवेत् ११ कु
र्यात्तदाश्वत्थस्य तुलसीनां तलेष्वपि विष्णुनामप्रबंधानां गायनाद्विष्णुसंनिधौ १२
गोसहस्रप्रदानस्य फलमाप्नोति मानवः आधिकृतस्तु रुयस्यापि वाजपेयफलं लभे
त् १३ सर्वतीर्थावगाहोत्थमनंतकफलमाप्नुयात् आपद्गतो यदाप्येनो न लभेत्सव
नायकः १४ आधितो वायुमान्कुर्यात्तद्विष्णोस्तीर्थसेवनं अश्वत्थरूपिणो विष्णो
स्वरूपं ब्राह्मणा भुवि १५ तत्संतुष्टास्तु संतुष्टो सर्वदा स्यान्नसंशयः अभावे तुल
सीनां च पूजयेद्देवं द्विजं ॥ १६ ॥ यस्मात्संनिहितो विष्णुः स्वनैकैष्वेव सर्वदा
सर्वाभावे व्रतीकुर्याद्ब्राह्मणानां गवामपि ॥ १७ ॥ सेवामश्वत्थवटयोः व्रतसंश
र्सिद्धये ॥ १८ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ कथं त्वयाश्वत्थवटौ गोब्राह्मणसमौ कृतौ
सर्वेभ्योपि तरुभ्योपि कस्मात्पूज्यतमौ कृतौ ॥ १९ ॥ सूत उवाच ॥ अश्वत्थरू

का० मा०

५५

शृणुयियोतिफलंवेप्रोक्तोयंरोमहर्षणः॥ कार्त्तिकस्यविधिः सम्यक्सेति
हासेतिविस्मय॥५॥अवश्यमेवकर्त्तव्यःपापदुःखविनाशकृत॥मो
क्षार्थिभिर्नरैः सम्यक्भोगकामैरथापिहि॥६॥एवंस्थितेयदाकश्चित्तव्र
तस्थोमकरास्थित॥दुर्गारण्यस्थितोवापिव्याधिभिःपरिपीडितः॥७॥
कथंतेनप्रकर्त्तव्यंकार्त्तिकव्रतकंशुभं॥यस्मादत्येतफलदंमात्याज्यं
सर्वदानरैः॥८॥सूत उवाच॥एवमापङ्गतोयस्तुनरोनित्यदृढव्रतः
कार्त्तिकव्रतकंतेनकर्त्तव्यंतुयथाभवेत॥९॥तत्सर्वंकथयिष्येहंशृणुध्वं
मुनिसत्तमाः॥विष्णोःशिवस्यवाकुर्यादालयेहरिजागरं॥१०॥शिवविष्णु

1225

राम.

५५

ध्येतिनेकार्जितपातकानि व्रतस्थसंदर्शनतोपिनुत्तिं ॥ २८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेकार्त्तिकमहात्मेधनेश्वरोपाख्यानेनाम सप्तविंशोध्यायः ॥ २७ ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्त्वावासुदेवस्तां सत्यभामामतिप्रियां ॥ सायंसंध्याविधिंकर्तुंजगामजननीगृहं ॥ १ ॥ एवंप्रभावप्रोक्तोयंकार्त्तिकः पापनाशनः ॥ विष्णुप्रियकरोत्यंतंभुक्तिमुक्ति फलप्रदः ॥ २ ॥ हरिजागरणंप्रातः तुलसीवनसेवनं ॥ उद्यापनंदीपदानं व्रतान्येतानिकार्त्तिके ॥ ३ ॥ पंचभिर्व्रतकैरेतैः संपूर्णः कार्त्तिकव्रति ॥ फलमाप्नोतितत्प्रोक्तंभुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ ४ ॥ ऋषयऊचुः ॥ वि

मात्वाघितंस्तुच्छंकम्मादाईमुदाहृतं॥ आईस्तुच्छादिभिः पापैः द्विप्रकारान
वस्थितैः॥२१॥ चतुरासीतिसंख्याकैः पृथग्भेदैरवस्थितान्॥ यत्प्रकीर्णमयं
त्केयंमलिनीकरणंतथा॥२२॥ ज्ञातिभ्रंशाकरांतद्वदुपपातकसंज्ञितं अति
पापमहापापसप्तधोपातकस्मृतं॥ एभिसप्तसमुच्यतेनिरयेषुयथाक्रम
कार्त्तिकव्रुतिभिर्यस्मात्संसर्गोह्यवान्निव॥ नतुएपोयस्त्वपादेवैर्निर्जितानि
रयास्त्वया॥२५॥ श्रीकृष्णउवाच॥ दर्शयित्वेतिनिरयान्प्रेतयोग्य
मपाहरत् धनेश्वरंयक्षलोकंयक्षाश्चान्नसतत्रह २६ धनदश्चानु
गश्चायंधनदक्षितिपः स्मृतः यदारभ्याकरोत्तीर्थमयोध्यायांसमाधि
पः २७ एवंप्रभावः खलुकार्त्तिकोयंमुक्तिप्रदोमुक्तिकरोप्ययस्मात्

तेपापिनः पच्यक्रंदमानायतस्ततः ॥ अर्गलाख्योमहाघोरश्चतुर्थो निरयोह्ययं ॥ पच्य
मानविधेपाशैराकृष्यायमकिंकरैः ॥ १२ ॥ मुद्गराद्यैश्च हन्यमानाः क्रंदन्तुस्तेतुपापिनः
१३ ॥ सुतरान्ब्राह्मणाद्यैश्च निरुंधितीरयोनराः ॥ कारागृहाद्यैस्तेपापाः पच्यंतेयमकिं
करैः ॥ १४ ॥ असावपिहियङ्कूटोवधबंधादिभि[illegible]स्यीताः ॥ कूटशाल्मलिनामा
यंनिरयंपच्यपचनं ॥ १५ ॥ यत्रांगारानिभाएतेशाल्मल्याद्यास्थिताद्विजः ॥ यत्रशो
ढाभिपच्यंतेयातनाभिरिमेनरैः ॥ १६ ॥ अभक्ष्यभक्षकानिंदापैशुन्याभिरताश्चमे ॥ म
ज्यमानाकंप्यमानाः क्रंदंतेभैरवारवाः ॥ १७ ॥ बहुप्रकारैर्विंगंधाढ्यरसावपिहिसंस्थि
त ॥ कुंभीपाक संस्थितोयंनिरयोघोरदर्शनः ॥ १८ ॥ सोटत्तेलादिभिद्रव्यैः धेनेश्च
रविलोकयः ॥ महापातकिनोयत्रकथ्यंतेयमकिंकरैः ॥ १९ ॥ वहुन्यब्दसहस्राणि
सोन्मज्जनिमज्जनैः ॥ चत्वारिंशान्मितान्येतान्द्धिधिकान्यत्रयरोरवान् ॥ २० ॥ प्रका

तयोब्रुवीत् ॥ प्रदर्शयिष्यन्तान्सर्वान्यमानुज्ञाकरस्तदा ॥ १ ॥ प्रेतयपउवाच
पश्येतान्नरिरयान्घोरान्धनेश्वरमहाभयान् येषुपापकरानित्यपच्यंतेय
मकिंकरैः २ तप्तवालुकनामायनिरयोघोरदर्शनः यस्मिन्नेतेदग्धदेहाः
कंदंतेपापकारिणः ३ अतिथिवैश्वदेवांतेक्षुत्क्षामानागतानये पूजयंतित
यंतेहिपच्यंतेस्वेनकर्मणा ४ गुर्वग्निब्राह्मणान्गाश्चदेवान्मूर्द्धाभिषिक्तवान्
ताड्यंतियत्पादेवैस्तेनिर्दग्धाभुतस्त्विमे ५ यश्छेदस्त्वेषनिरयोनानापायैः
प्रपच्यते तथैवांतमिश्रोयद्वितीयोनिरयोमहान् ६ यस्यक्रचीन्नुरवेदेहोनि
ध्नंतेपापकर्मिणां किंनिमिघोरवक्त्रैस्तत्मोतक्योगमेद्विजः अप्रसावपि
स्थितः बाढास्वकाकन्नगपक्षिभिः ९ असिपत्रवणोयेस्तुयद्धिकारोयमा
स्थितः पत्नीभर्त्तादिभिर्येवैवियोगंप्रापयंतिहि १० दुष्याश्वान्येरपिपरा
न्नूपश्यंतेतरस्मेनराः असिपत्रैश्छिद्यमानाहृकनीत्यापलायता ११ पच्यं

1230

वैस्नापितोनामविष्णोः संश्रावितंतथा॥ ३१ ॥ तस्मान्निहतपापोयं
सद्गतिंप्राप्तुमर्हति॥ वैष्णवानुगृहीतोसौनिरयेनैवपच्यतां॥ ३२ ॥ अज्ञा
र्द्रैस्तुष्कैर्येपापाःपापैः निरयेभोगसंनिधिः ॥ प्राप्यतेसुकृतैस्तद्वत्स्वर्गेसंनि
हतस्तथा॥ ३३ ॥ तस्मादकामउप्येहियस्ययोनिस्थितोह्ययं॥ विलोक्य
निरयात्सर्वोत्स्यापयोनिष्प्रदापकान्॥ ३४ ॥ श्रीकृष्णउवाच॥ इत्यु
क्त्वागतिवतिनारदेवसौरिः॥ तद्वाक्यश्रवणाविवुद्धतत्सकर्मा तंविप्रस्
नरनयन्त्वकिंकरेणतान्सर्वान्निरगणंप्रतिदर्शयिष्यन्॥ ३५ ॥ इति
श्रीपद्मपुराणेकार्तिकमहात्म्येधनेश्वरोपाख्यानेषोडु
शोध्यायः॥ २६ ॥ श्रीकृष्णउवाच॥ ततोधनेश्वरंनीत्वानिरयान्स्

यान्विता: वेगादभ्येत्यतत्सर्वं यमायकथयन्नदा २४ तावदभ्यागतस्तत्र
नारदः प्राह सत्वरं यमेनशजितः सम्यक तंहृष्ट्वावाक्यमब्रुवीत ॥२५॥ ना
रद उवाच ॥ नैवायंनिरयान्भोक्तुं क्षमः स्वः रविनंदन यस्मादेतेऽस्यसं
जातंकर्मयन्निरयापरं २६ यत्पुण्यकर्मणां कुर्याद्दर्शनस्पर्शनाषणात
त्षडंसमवाप्नोतिपुण्यस्यनियतंनरः २७ सकांतुतैस्तु संसर्गकृतवानेय
यद्दूरे कार्त्तिकव्रतिभिर्भागंतस्मात्पुण्यसमागयं २८ परिचर्याकरः यण्या
संपूर्णव्रतपुण्यभाक् अतोस्याजेव्रतोद्भूतोपुण्यसंख्यानविद्यते २९
कार्त्तिकव्रतिनांपुंसांपातकानिमहांत्यपि नात्ययत्येवसर्वाणिविष्णुः
सद्भक्तवत्सलः ३० अंतेचनामभिस्तोयैतुलसीमिश्रितस्त्वयं वेघ्न

वध्यमानेकसाघातैर्निस्तुसंयमंनीतदा १६ चित्रगुप्तस्ततंहृष्ट्वानिर्भर्त्स्यावेदय
तदा यमायतेनवालत्वात्कर्मयदुःकृतंकृतं ॥१७॥ चित्रगुप्तोवाच ॥ नैवा
स्यदृश्यतेकिंचिदावाल्यात्सुकृतंक्वचित् दुष्कृतंशक्यतेवक्तुंवर्षेणापिन
भास्करे १८ पापमूर्त्तिरियंदुष्टकेवलंदृश्यतेविभो तस्मादाकल्पमर्यादं
निरयेपरिपच्यता १९ ॥ श्रीकृष्णउवाच निशम्येतिवचः क्रोधाद्यमः प्राह
स्वकिंकरान् दर्शयंनात्मनोरूपंकालाग्निसदृशप्रभं ॥ २० ॥ यमउवाच
भोभृतयतस्त्वेनंवध्यमानस्वमुद्गरैः कुंभीपाकेक्षिपंत्वाशुदुष्टंकिल्बिषका
रिणी २१ ततोमुद्गरनिर्भिन्नमस्तकांनामस्तकांनंप्रतयोनयः कुंभीपाकेक्षिपं
चाशुतैलपक्केनशाक्तिते २२ यावत्क्षिप्तस्ततत्रासौतावत्सोतलतांययौ कुं
भीपाकोयथावह्निःप्रल्हादक्षेपणात्पुरा २३ तदृष्ट्वामहदाश्चर्यंप्रेतयाविस्म

द्यापनेविधौ क्रियमाणंदर्शासोभक्तोजागरणंहरे ९ पौर्णमास्यांततो
यस्यद्विप्रगोभजनादिकं दक्षिणांभोजनाद्यंचदीपमानंव्रतस्थितैः १०
ततोर्कोस्तमयेचैवदीपोत्सर्गविधंतदा क्रियमाणंदर्शासोभक्तौ प्री
त्यर्थंत्रिपुरद्विषः ११ त्रिपुराणांकृतोदाहोयतस्तस्यांशिवेनतु अतस्त
त्क्रियतेतस्यातिथौभक्तैर्महोत्सवः १२ ममरूपःशिवःकश्चिदंतरंपरि
कल्पयेत तस्यपुण्यक्रियासर्वानिफलास्युनसंशयः १३ तत्रवत्योदि
कंपश्यन्वृणांसधनेश्वरः तावत्कुक्षाहिनादष्टोविह्वलःसपपातह
१४ जनास्तंपतितंवीक्ष्यपरिचक्रुः कृपान्विताः तुलसीमिश्रितैस्तो
यैस्तन्मुखंसिषिचुस्तदा १५ अथदेहपरिचक्रुः तंवध्वायमकिंकरैः

1234

स्वकर्मपरिभ्रष्टःपापजुष्टःसुदुर्मतिः १ रसकंबलचर्माद्यैससत्यानृतवृत्ति
का स्तेयवेश्यासुरापानद्यूतसंसेवमानसः २ देशादेशांतरंगछन्रसविक्रयका
रणात् माहिष्मतीपुरीनामकदाचित्सधनेश्वरः ३ महिषेणकृताशर्वतस्मा
न्माहिष्मतिभवत् यस्यावप्रगताभातिनर्मदापापनाशिनी ४ कार्त्तिकव्रतन
स्तत्रनानादेशांतरागतान् ददर्शब्राह्मणांतान्सयज्ञदेवार्चनेरतान् ५ का
श्चित्पुराणपठतः कांश्चित्तच्छ्रवणेरतान् नृत्यगायनवादित्रविष्णुस्तवनत
त्परान् ६ विष्णुमुद्रांकितान्कांश्चिन्मालतुलसिधारिणः ददर्शकौतुका
विष्टस्तत्रतत्रधनेश्वरः ७ नित्यंपरिभ्रमंस्तत्रदर्शनस्पर्शनाषणात् वैष्ण
वाणांतथाविष्णोर्नामसंश्राविततोभवत् ८ एवंमासंस्थितःसोथकार्तिके

स्वधनस्यानुरूपतः बुद्धिदस्त्वनुमंताच यश्चोपकरणप्रदः २२ वलेनकेनचापिषष्ठं
शंप्राप्नुयात्पुण्यपापयोः प्रजाभ्यः पुण्यपापानां राजाषष्ठांशमुद्धरेत् २३ शिष्याद्गु
रुस्त्रियाभर्त्ता पितापुत्रात्तथैवच स्वपतेनपिपुण्यस्य योषिदर्द्धमवाप्नुयात् २४
चेतस्यनुव्रताशास्वभर्त्तुस्तुष्टिकारिणी परहस्तेनदानादिकुर्वतः पुण्यकर्मणः
२५ ॥ विनाभृत्यकपुत्राभ्यां कर्त्ताषष्ठांशमुद्धरेत् वृत्तिदोहितुसंभोक्तुः पुण्यंषष्ठां
शमुद्धरेत् ॥ २६ ॥ आत्मानां चेवयस्यापि यदि सेवां नकारयेत् ॥ श्रीकृष्णउ
वाच ॥ इत्थंह्यदत्तान्यपिपुण्यपापा न्ययांतिनित्यंपरसंचितानि [illegible]वा
स्मिन्नितिहासमुग्रं पुराभवंपुण्यमतिप्रदंच ॥ २७ ॥ इतिश्रीपद्मपुरा
णेकार्तिकमहात्म्ये पुण्यप्राप्तिनामपंचविंशोध्याय
२५ ॥ श्रीकृष्णोवाच ॥ पुरावंतिपुरेवासीविप्रआसीद्धनेश्वरः व्र

त्रापिपरस्यस्तवनादपि दशांसपुण्यपापानिमित्यंप्राप्नोतिमानवः १३ अध्या
पनाद्याजनाच्चएकपंत्त्याशनादपि तुर्यांशंपुण्यपापानिमित्यंप्राप्नोतिमानवः
१४ दर्शनश्रवणाभ्यांचमनोध्यानात्तथैवच परस्यपुण्यपापानिप्रोक्ताशंप्राप्नुया
न्नरः १५ परस्यनिंदापैशुन्यधिक्कारंचकरोतियः तत्कृतंपातकंप्राप्यस्वपुण्य
प्रददातिसः १६ कुर्वतः पुण्यकर्माणिसेवांयः कुरुतेपरः पत्नीभृतकसिष्येभ्यो
यदन्यः कोपिमानवः १७ तस्यसेवानुरूपेणतस्यतत्पुण्यभाग्भवे एकपंक्त्य
श्नतांयस्तुलंघयेत्परवेशनं १८ तस्यपुण्यषडंशंतुलभेद्यस्तुविलंघितः स्ना
नसंध्यादिकंकुर्वन्यत्स्पर्शेनाधिकाभाषते १९ सपुण्यकर्मषष्ठांशंदद्यात्तस्मैतुनि
श्चितं धर्मोद्देशेनयद्द्रव्यंपरंयाचयतेनर २० तत्पुण्यकर्मजंतस्यधनदस्त्वा
प्नुयात्फलं नापनुत्यऋणंयस्तुपरस्यमृयतेनरः २१ धनीतत्पुण्यमादत्ते

क्षेत्राणि द्वारकाम मम ॥ ३ ॥ एतेषां सेवनं यस्तु करोति नियतेंद्रियः ॥ स मे वल्लभतां
मेति तथायं न हि जन्मभि ॥ ४ ॥ पापेभ्यो न भयं तेन कर्त्तव्यं न पयादपि ॥ एतेषां सेवनं
कांते कुर्वतां मत्प्रसादतः ॥ ५ ॥ सत्योवाच ॥ विस्मापनीयं तन्नाथ यत्त्वया कथितं
मम ॥ परदत्तेन पुण्येन कलहा मुक्तिमागता ॥ ६ ॥ इत्यश्रावि मासोयं कार्त्तिकस्तेप्रि
यंकरः ॥ स्वामिद्रोहादिपापानि कुजस्तानि गतानि यत् ॥ ७ ॥ दत्तं च लभते नित्यं यस्य
येन कृतं प्रभो ॥ अदत्तं केन मार्गेण लभ्यते चाति वा न वा ॥ ८ ॥ श्रीकृष्ण उवा
च ॥ अदत्तान्यपि पुण्यानि पापानि च यथा नरैः ॥ प्राप्यंते कर्मणा येन ते च्छृणु या
वन्निशामय ॥ ९ ॥ देशग्रामकुलानि स्युः भोगभाजि कृतादिषु ॥ कलौ तु केवलं
कर्त्ता फलभुक् पुण्यपापयोः ॥ १० ॥ अकृतेहि च संसर्गे व्यवस्थेयमुदाहृता ॥ सं
सर्गात् पुण्यपापानि यथा याति निबोध तत् ॥ ११ ॥ एकत्र मैथुनाद्यानादेकपात्रस्य
भोजनात् ॥ फलार्द्धं प्राप्नुयान्मर्त्यो यथा व्यत्पुण्यपापयोः ॥ १२ ॥ स्पर्शाणाद्भाषणा

द्यो सावत्रीत्वप्रथांगते ॥ २९ ॥ ब्रह्मणस्थापितौतत्रयज्ञेहरिहरावुभौ ॥ महांव
त्क्षातिवल्लिनौनाम्नादेवौवभूवतुः ॥ ३० ॥ तयोर्नद्योक्तमाहात्मं नाहंवक्तुं
क्षमोन्नृप ॥ ययुर्ब्रह्मादयोदेवास्त्वांशेस्तिरंतिचामया ॥ ३१ ॥ कृष्णोद्भवपाप
हरंश्रिवंचयः स्मरणेतिरः श्रावयतेच भक्त्यावलभेतवैसत्कृपयाजगद्गुरोः
सदाहरेः सन्निधिकारिणींमतिं ॥ ३२ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणे कार्तिक
महात्म्ये श्रीकृष्णसत्यभामासंवादे कृष्णावेण्योर्माहात्म्यवर्ण
नाम चतुर्विंशोध्यायः ॥ २४ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ इतितद्वच
नंश्रुत्वापृथुर्विस्मितमानसः ॥ संपूज्यनारदंभक्त्याविससर्जतदाप्रिये ॥ १ ॥
तस्मादुत्तमंह्येतन्ममातीवप्रियकरं ॥ मासकार्त्तिकयोस्तद्व्रतयेवैकादशी
व्रतं ॥ २ ॥ वनस्पतीनांतुलसीमासानांकार्त्तिकः प्रियः ॥ एकादशीतिथीनांच

उवाच॥ नार्चितो हि गणाध्यक्षो यज्ञादौ यत्सुरोत्तमाः॥ तस्माद्विघ्नं समुत्पन्नं
तत्क्रोधाद्धि जमिदं खलु॥२२॥ नापि मद्वचनं ह्येत [illegible]
दसत्यमपि जायते॥ तस्मात्स्वांशैर्जडीभूता स्त्वयं भवति निम्नगाः॥२३॥
स्त्रावामपि सपत्न्यौ च स्वांशाभ्यामपि निम्नगे॥ भविष्यावोत्र भो देवा पश्चिमाभिमुखा
वहाः॥२४॥ नारद उवाच॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्माविष्णुमहेश्वराः॥ जड
रूपा भवन्नद्याः स्वांशैरेव तदा नृप॥२५॥ तत्र विष्णुरभूत्कृष्णा वेण्या देवो महेश्व
रः॥ वुल्लाक कुद्मिनी चासीत्पृथग्वेगा भवंस्तदा॥२६॥ देवास्चान पितानश्रा
न्जडीभूताविचिक्षिपुः॥ सह्याद्रिशिखरेभ्यस्ताः पृथग्गामन्व निम्नगाः॥२७॥
देवांशो ए[illegible]वाहिन्यो वभूवुः पश्चिमावहाः॥ तत्यन्न्य श्रोतः पृथक् तत्र शतशो
थ सहस्रशः॥२८॥ गायत्री च स्वरा चैव पश्चिमाभिमुखे तदा॥ यो गेनैव भवन्न

1240

स्माच्छोकैः सदाद्दृश्यातनुरूपास्तु निम्नगा ॥ १५ ॥ महासनेकनिश्चेयं भवद्भिः
सन्निवेशिता ॥ तस्मात्सर्वैर्जडीभूतानदीरूपा भविष्यथ ॥ १६ ॥ नारदोवाच
ततस्तच्छापमाकर्ण्य गायत्री कंपताधरा ॥ समुत्थाय याप्राप देवैर्वार्यमाणापि तांस्व
रां ॥ १७ ॥ गायत्र्युवाच ॥ तव भर्त्ता यथा ब्रह्मा मम भाप्यथ स्तथा खलु ॥ हृथाश्राप
स्त्वं यस्मात्त्वां भवत्वमपि निम्नगा ॥ १८ ॥ नारदोवाच ॥ ततो हाहाकृताः स
र्वे शिवविष्णुमुखाः सुराः ॥ प्रणम्य दंडवद्भूमौ स्वरां तत्र व्यजिज्ञपुः ॥ १९ ॥ देवा
ऊचुः ॥ देवि सर्वे वयं सप्ता ब्रह्मा प्राप यत्त्वया धुना ॥ यदि सर्वे जडीभूता भविष्यामो
न निम्नगाः ॥ २० ॥ युवामपि सपत्न्यौ च स्वांशाभ्यामपि निम्नगे ॥ तदा लोकत्रयं ह्येतद्वि
नशिष्यति निश्चितं ॥ २१ ॥ अविवेककृतस्तस्मात्शापो यं विनवर्त्यतां ॥ स्वरा

धिकध्यं॥९॥विष्णुरुवाच॥रायातिचेत्स्वरावेगाज्जायत्रत्रविधीयतां
एषापिनभवेदस्यभार्याकिंपुण्यकर्मणि॥१०॥एवमेवहरिरुद्रोपिमृगोर्वाक्यं
समोदत॥एवंदेवास्मसङ्घापिगायत्रीब्रह्मणस्तदा॥११॥निवेश्यदक्षिणे
भागेदीक्षाविधिमथाकरोत्॥यावदीक्षाविधिस्तस्यभृगुप्रोक्तेमुक्तः॥स्वयं
१२॥तावदभ्याययौतत्रस्वरायत्रस्थलंनृप॥सातस्तांदीक्षितांदृष्ट्वागायत्री
ब्रह्मणासह॥१३॥सपत्नीर्षापराकोधात्स्वरावचनमब्रवीत्॥स्वराउवा
च॥अपूज्ज्यायत्रपूज्यंतेपूज्यानांचव्यतिक्रमः॥त्रीणितत्रप्रवर्त्ततेदुर्भिक्षं
मरणंभयं॥१४॥महानयमनेकनिष्ठेयंभवद्भिःसंनिवेशिता॥तस्मात्सर्वेजडा
भूतानदीरूपाभविष्यथ॥१५॥इयंचदक्षिणेभागेह्युपविष्टामहासने॥त

1242

त्रस्यतस्यच ॥ तन्मेकथयधर्मज्ञ विस्मयोमेमहामुने ॥ २ ॥ नारदउवाच ॥ कृष्णाकृष्णतनुः साक्षाद्धैप्यादेवोमहेश्वरः ॥ तत्संगमप्रभावंतुनालं वक्तुंचतुर्मुखः ॥ ३ ॥ तथापितत्समुत्पत्यकीर्तिंयिष्यामितच्छृणु ॥ चाक्षुषस्यांतरेपूर्वंमनोर्देवः पितामहः ॥ ४ ॥ सह्याद्रिशिखरेरम्येयजमायोद्यतोभवेत् ॥ कृत्वायज्ञससंभारान्सर्वेदेवगणैर्वृतः ॥ ५ ॥ युक्तोहरिहराभ्यांचसह्याद्रेशिखरेययौ ॥ भृग्वादयोमुनिगणामुकुर्तेंब्रह्मदेवते ॥ ६ ॥ तस्यदीक्षाविधानायसमाजंतत्रचाक्रिरे ॥ अथज्येष्ठांस्वरांपत्नीमाहूयचकुरीश्वरी ॥ ७ ॥ सासखैरागताताविद्गुर्विष्णुमुवाचह ॥ भृगुरुवाच ॥ विष्णोत्वयास्वराहूत्याप्यागतानहिसत्वरं ॥ मुहूर्तोतिक्रमश्चैवकार्योदीक्षावि

धन्योसि विप्राग्र्य ततस्त्वयेतद्धृतं कृतं तं तुष्टिकरं जगद्गुरोः ॥ यदर्थ नागाभ्रफलं मुरारेः ॥ प्रणीयमानातेस्मानिरियं सखी कृतं ॥ २८ ॥ धर्मदत्तोप्यसौजातप्रत्यय स्तद्गुतेस्थितः ॥ देहान्तेतद्धिनोः स्थानं भार्याभ्यामन्वयात्किल ॥ २९ ॥ नारद उवाच ॥ इत्थं तौ धर्मदत्तं तमुपदिश्य विमानगौ ॥ तयाकलहया सार्धं वैकुंठभवनं गतौ ॥ ३० ॥ य इतिहासमिमं पुरा भवं शृणुतो यश्च पुमान्न ठन्नपि ॥ हरिसन्निधिकारिणीमतिं लभते स्थानमित्थं जगद्गुरो ॥ ३१ ॥ इति श्री पद्मपुराणे कार्त्तिकमाहात्म्ये त्रयोविंशोध्याय २३ ॥ पृथुरुवाच ॥ कृष्णावेण्यतटी यस्मात्पुण्याविष्णुगणैः पुरा ॥ वाणीकृष्णशरीरात्कलहात्वया संपरिकीर्तिता ॥ १ ॥ प्रभावोयं तयोर्नद्योः किंवा से

1244

त्वाचनिजसारूप्यंवैकुंठंमानयद्विभुः तदाप्रभृतितत्स्थानेहरिसेत्रमिति
स्थितं चक्रसंघर्षणाद्यस्मिन्पाषाणोपिहिलांछितं ताविमौविष्णुतौल्लो
केजयश्चविजयश्चह नित्यंविष्णुप्रियौनास्थौरक्षतोलैहित्वयाद्विजः २२
अपुतस्तमपिधर्मज्ञोनित्यंविष्णुव्रतोस्थितः त्यक्तकामात्सर्यदंभोहिभवस्व
समदर्शनः २३ तुलामकरमेषेचप्रातःस्नायीसदाभव एकादशीव्रतेति
ष्ठतुलसीवनपालकः ब्राह्मणानपिगाश्चापिवैष्णवांश्चसदाभज मसूर
िकाम्नाषनालंवृंताकनपिनागृहीत् २५ एवमेवाहितद्विजोः संगच्छे
त्परमंपदं प्राप्तोधर्मदत्तत्वंतद्ज्ञैवैवयथातथा २६ तवातस्माव्रताद
स्माद्विष्णुसंतुष्टिकारकात् नयज्ञानिचदानानिनतीर्थान्यधिकानिवै २७

का० मा०

४५

1245

मुं ॥ सापयोश्च नृहतिंतौ यथा चतुरमापतिं ॥ १२ ॥ जयविजयउचतुः ॥ भक्तौ
वावां कथं देवग्राहमातंगयोनिगौ ॥ नविष्यावकृपासिंधो तच्छापो विनिवर्तेतां
१३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मद्भक्तयोर्वचो सत्यं न कदाचिद्भविष्यति ॥ मयापि
नान्यथाकर्तुं शक्यं तत्तु कदाचन ॥ १४ ॥ प्रल्हादवचसा त्वं नेप्याविर्भूतोप्यहं पुरा
तथा वरीयवाक्येन जातो गर्भे पुराहं किल १५ तस्माद्युवां मानिनैष्शापावयुन्न
यस्वयंततो लभ्नतामत्यदनित्यमित्युक्तोतदेधेहरिः १६ ततस्तौ ग्राहमा
तंगौ ग्राम्नतां गंडकीतटे जातिस्मरौ तु तद्योन्यामपि विष्णुव्रतेस्थितौ १७ क
दाचित्सगजस्नातुं कार्तिके गंडकीं गतः यावज्जग्राह तं ग्राहः संस्मरन्स्वशाप
कारणं १८ ग्राहग्रहीतोसौ नागः संस्मरन्श्रीपतिं तदा तावदाविर्भूविष्णुः
शंखचक्रगदाधरः १९ ततस्तौ ग्राहमातंगौ चक्रक्षिप्रासमुद्धतौ १९ द

द्वेनस्यतुदृष्टेवपुत्रौद्वौसंबभवतुः ३ तस्यामेवभवत्पश्चात्कपिलोयोगधर्मवित्
जयश्चविजयश्चैवविष्णुभक्तिरतौसदा ४ नित्यामष्टाक्षरीजाप्यौविष्णुव्रतकरा
वुभौ साक्षात्कारंददौविष्णुर्जयोनित्यार्चनेसदा ५ मरुत्तेनकदाचित्तानाहूतौ
यज्ञकर्मणि जग्मतुर्यज्ञकुशलौदेवर्षिगणसेवितौ ६ जयस्तत्राभवद्धोता
याजकोविजयोभवत् ततोयज्ञविधिंकृत्स्नंपरिपूर्णंप्रचक्रतुः ७ मारुतो
वभृतोस्नातस्ताभ्यांवित्तंददौवहु ततस्मादाययौवित्तंजग्मतुःस्वाश्रमंप्र
ति ८ जयोब्रुवीत्समोभागःविसतामितितत्रसः विजयश्चाब्रुवीत्तत्रयल्लब्धं
येनतस्यतत् ९ ततोसपज्जयःक्रोधाद्विजयंलुब्धमानसः गृहीत्वानददास्ये
यतस्माद्ग्राहोभवेत्ततः १० विजयस्तस्यतच्छापंश्रुत्वाक्रोधादशापयत् मद
मत्तोसपद्यत्वंतस्मान्मातंगतांव्रजः ११ ततस्तौचक्रतुर्विष्णुदृष्ट्वानित्यर्चनेवि

का० मा०

४४

य कर्मभिः इत्युक्त्वा सोपतद्द्वौ सर्वेषामेव पश्यतां २९ मुद्गल स्तु तद्वाक्रोधा च्छिखामुत्पाट्य जुहूयत् ततस्त्वद्यापि तद्गोत्रे मुद्गलास्तु शिखाविना ३० तावत् दाविर्बभौ विष्णुः कुंडमध्ये नक्रवत्सलः तमालिंग्यात्मसारूप्यं दत्त्वा वैकुंठमंदिरं ३१ तेनैव सह देवेशो जगाम त्रिदिवेशो पुनः ॥ ३२ ॥ यो विष्णुदासः स तु पुण्यशीलो यश्चो ल नृपः स तु सुशीलनामा ॥ एतावुभौ तत्समरूपभाजौ द्वास्थौ कृतौ तेन रमाप्रियेण ॥ ३३ ॥ इति श्रीकार्तिकमहात्म्ये विष्णुदासचोलचक्रवर्तीवैकुंठगमनं द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ धर्मदत्त उवाच ॥ जयश्च विजयश्चैव विष्णुद्वास्थौ कृतौ त्वया ॥ किं नु ताभ्यां पुरा चीर्णं यस्मात्तद्रूपधारिणौ ॥ १ ॥ गणावूचतुः ॥ तृणविंदोस्तु कन्यायां देवहूत्यां पुरा द्विजः क

राम०
४४

1247

संनिधिं दीक्षतश्चोलन्नृपतिर्विष्णुदासं ददर्श ह २० वैकुंठभुवनं जातं विष्णुदासं
विलोक्य सः स्वगुरुं मुद्गलं वेगादाहूयेदं वचोब्रवीत् ॥ **चोल चक्र उवाच** ॥ यत्स
र्ध्यामया चैतत् यज्ञदानादिकं कृतं स विष्णुरूपधृग्विप्रो याति वैकुंठमंदिरं २२ दी
क्षितेन मया सम्यक्कृतं यास्मिन्वै भवत्वया हुतमग्नौ कृता विप्रा दानाद्यैः पूर्णमानसाः २३
नैवाद्यापि समे देवः प्रसन्नो जायते ध्रुवं भक्त्यैव तस्य विप्रस्य निदानं दर्शने प्रभो २४ त
स्माद्दानैश्च यज्ञैश्च नैव विष्णुः प्रसीदति ॥ भक्तिरेव परं तस्य निदानं दर्शने प्रभो २५
गणावूचतुः ॥ इत्युक्त्वा भागिनेयं स्वमभ्यषिंचित् नृपासने आबाल्याद्दीक्षितो
यज्ञे ह्यपुत्रत्वमगाद्यतः २६ तस्माद्द्यापि तद्देशे सदा राज्यं सभोगिनः स्वस्रीयाए
कजायंते तत्कृता विधिवर्तिनः २७ यज्ञवाटं ततो भेत्य वह्निकुंडाग्रतः स्थितः
त्रिरुच्चैर्व्याजहारासौ विष्णो संबोधयंस्तदा २८ विष्णो भक्तिं स्थिरां देहि मनोवाक्का

चविलोक्यस वेगाद्धावन्तकीत्यामूर्छितसपपातह १२ यावत्तु संमूर्छि
तं दृष्ट्वा चांडालं सोद्विजाग्रणी वेगादभ्येत्य कृपया स्ववस्त्रांतैरवीजयत्
१३ अथोत्थितं तमेवास विष्णुदासो विलोकयत् साक्षान्नारायणं देवं
शंखचक्रगदाधरं १४ पीतांबरं चतुर्बाहुं श्रीवत्सांकं किरीटिनं अतसी
पुष्पसंकाशं कौस्तुभेनस्य लंकृतं १५ तं दृष्ट्वा सात्विके भावे वृतो सौ
पि द्विजोत्तमः स्तोतुं चापि नमः कर्तुं तदा नालं बभूव स १६ अथ प्रा
कादयो देवास्तत्रैवाभ्ययुस्तदा गंधर्वाप्सरसश्चापि जगुः सनन्तु
स्तदा १७ विमानशतसंकीर्णं देवर्षिगणसंकुलं गीतवादित्रनिर्घोष
स्थानं तदभवत्तदा १८ ततो विष्णुं समालिंग्य स्वभक्तं सात्विकं तु तं सा
रूप्यमात्मनो दत्वा नयद्वैकुंठमंदिरं १९ विमानवरमारुह्य गच्छता विष्णु

कः कृत्वा यदि [illegible]न्नवेदर्पितं उपहारार्पणं कर्त्तुं गवः सोऽप्यहरत्पुनः ३ एवं सप्त दिनं तस्य पाकं [illegible]प्यहरद्द्विजः ततः सविस्मयः सोऽथ मनस्येवं व्यचारयत् ४ अहो नित्यं समभ्येत्य कः पाकं हरते मम दैवं सत्यासनस्थानं मत्वा ज्यन्न सर्वथा ५ पुनः पाकं विधायान्नं भुज्यते यदि चेन्मया सायंकालार्चनं चैव परित्याज्यं कथं भवेत् ६ यदि पाकं विधायैव नो कर्त्तव्यं न मया भावित अनिवेद्य हरौ सर्वं वैष्णवैर्नैव भुज्यते ७ उपोषितो हं सप्ताहं तिष्ठाम्यत्र वृतः स्थितः अद्य सर्वं प्रयत्नेन पाकस्य च करोम्यहं ८ इति पाकं विधायास्य तत्रैवालक्षितः स्थितः तावद्ददर्श चांडालं पाकं च हरणे स्थितं ९ कृशांगं दीनवदनं अस्थिचर्मावशेषितं तमालोक्य द्विजाग्र्यः [illegible] त्कृपयाखिन्नमानसः १० विलोक्यान्नहरं विप्रस्तिष्ठ तिष्ठेत्यभाषत कथं यक्ष्यन्न रूक्षं त्वं घृतमेतद्गृहाण भो ११ इत्थं ब्रुवंति विप्राग्र्ये प्रद्रुतो याति

येवुती पंचैतेन्नियमान्कुर्वन् विष्णुतुष्टिकरान्सदा २५ माघकूर्जेवुतंस
स्मकतुलसीवनपालनं एकादसीवृतंजाप्योद्वादशाक्षरविद्यया २६ उपचा
रैर्षोडशभिनृत्यगीतादिमंगलैः नित्यंविष्णोस्तथापूजांवृतान्येतानि
साकरोत् २७ नित्यसमस्मरन्विष्णोगच्छन्भुंजन्स्वपन्नपि सप्रकरोद्वि
ष्णुतुष्ट्यर्थंसोद्यापनविधितदा ॥ २८ ॥ एवंसमाराधयतोश्चिय पतितयोस्तुचोलेश्व
रविष्णुदासयो ॥ सगाद्बकानोवकृतद्गुतस्थयोस्तंनिष्ठसर्वेंद्रियकर्मणोस्तदा
२९ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेकार्तिकमहात्म्येएकविंशोध्याय
॥ ॥ गणाः ऊचुः ॥ कदाचिद्विष्णुदासोथकृत्वानित्यविधिंद्विज पा
ककर्मकरोत्तावद्दहृरकोपलक्षितः १ हृतंपाकमहृष्ट्वापिपुनर्नैवाकरो
त्तदा सायंकालार्चनस्यासौवृतभंगभयाद्विज २ द्वितीयेह्निहृतेःपा

नृपश्रिया ॥ कियद्विष्णुव्रतं सर्वं त्वया चीर्णं वदस्व तत् ॥ १७ ॥ गणा ऊचुः नत्वाह्न
एवं च कृत्वा प्रहस्य स नृपोत्तमः ॥ विष्णुदासं तदागत्वा दुवाच वचनं नृपः ॥ १८ ॥
राजोवाच ॥ इत्येवं हृदसे विप्र विष्णुभक्त्यातिगर्वितः ॥ भक्तिस्तु कियती विष्णो
दरिद्रस्याधनस्य च १९ यज्ञदानादिकं चैव विष्णोस्तुष्टिकरं कृतं वापीदे
वालयं रत्नैः कृतं विप्र त्वया क्वचित् २० इत्थं त्वय्यपि ते गर्वं मिथ्या तिष्ठति भ
क्तिजः तच्छृणुष्व वचो मह्यं सर्वे पश्यन्तु द्विजातयः २१ साक्षात्कारं महं विष्णो
रेव चादौ गमिष्यति ॥ पश्यन्ति सर्वेऽपि ततो भक्तिं ज्ञास्यति चावयोः ॥ २२ ॥ पा
र्षदाः ऊचुः ॥ इत्युक्त्वा स नृपो गच्छन्निजराजगृहं प्रति आरभद्वैष्णवं यज्ञं
कृत्वाचार्यं समुद्गलं २३ ऋषिसिद्धमयानुषं बहुन्नं बहुदक्षिणं यद्बहु
न्नाकृतं सर्वं गयासे त्रैसमाविमत् २४ विष्णुदासोऽपि तत्रैव तस्थौ देवाल

1252

यत्रासौजगतांनाथोयोगनिद्रामुपासते ८ तत्रश्रीरमणंदेवंसंपूज्याभिषिच
न्नृपः मणिमुक्ताफलैरम्यैः स्वर्णपुष्पैश्चसोभनैः ९ प्रणम्यदंडवद्भाव
दुपविष्टस्तत्रैव तावद्ब्राह्मणमायातमपश्यद्देवसंनिधौ १० देवार्चनार्थ
मायांतंतुलस्युदकपाणिनं स्वपुरवासिनंतत्रविष्णुदासाह्वयंद्विज ११ तेना
भ्येत्यसविप्रार्षिदेवदेवंनृपार्चितं विष्णुसूक्तेनसंस्थाप्यतुलसीमंजरीदलैः १२
तुलसीपूजयातत्ररत्नपूजापुराकृता आच्छादितांसमालोक्यराजाक्रुद्धो
ब्रुवीद्द्विज ॥ १३ ॥ चौल उवाच ॥ माणिक्यस्वर्णपूजात्रशोभाढ्यायामयाकृता
विष्णुदासकथंसेयंआच्छन्नातुलसीदलैः ॥ १४ ॥ विष्णुभक्तिंनजानासि
वराकोशांतमतेमया ॥ यस्त्विमानतिसोभाढ्यंपूजामाच्छादयस्यहि ॥ १५ ॥ इ
तितद्वचनंश्रुत्वासक्रोधः सद्विजोत्तमः ॥ राजगौरवमुत्सृज्यजगामकेव
नंतद ॥ १६ ॥ विष्णुदास उवाच ॥ ४ राजन्भक्तिंनजानासिगर्वितोसि

रुद्र उवाच ॥ इत्येतद्वचनं श्रुत्वा धर्मदत्तः सविस्मयः ॥ प्रणम्य दंडवद्भूमौ वाक्यमेतदुवाच ह ॥ १ ॥ धर्मदत्त उवाच ॥ आराधयंति सर्वेपि विष्णुं भक्त्यार्त्तिनाशनं यज्ञदानव्रतैस्तीर्थैः तपोभिश्च यथाविधि ः २ विष्णु प्रीतिकरं तेषां किंचित्साम्यप्रकारकं ॥ यत्कृत्वा यानि सर्वोणि निसर्वाणि पि भवंति हि ॥ ३ ॥ गणाः ऊचुः ॥ साधु पृष्टं त्वया विप्र शृणुष्वैकाग्रमान सः सेतिहासकथां तत्र कथ्यमानं पुराभवं ४ कांतीपुर्यां पुरा चोलश्चक्र वर्तीवभूव ह ः तस्या ह्वयेव ते देशाश्चोला इति प्रथ्यागता ५ यस्मिन् शासति भूचक्रं दरिद्रो वापि दुःखितः पापबुद्धिः सरूपापि नैव कश्चिद् भूतरः ६ यस्याप्यनंतयज्ञस्य तास्त्र पर्णात्तटा बभौ स्वर्णयूपैः शोभ ता वास्तं चैत्ररथोपमा ७ सकदाचिद्गजाद्राजा ह्यनंतशयनं द्विज

मसहस्त्राणिभार्ययाहृयपुनस्यते ततः पुन्यक्षयेजातेयदायास्यसिभू
तले २३ सूर्यवंशोद्भवोराजाविख्यातस्त्वंभविष्यति नम्नादशार
थस्तत्रभार्याहृयपुनः सुत: २४ तृतीययानयाचापियातेपुण्या
हभगिनी तत्रापितवसानिध्यंविष्णुर्दास्यतिभूतले २५ आ
त्मानंतवपुत्रत्वेप्रकल्पामरकार्यकृत् त्वजन्मव्रतादस्मात्कार्तिके
तुष्टिकारकात् २७ नयज्ञानचदानानिनतीर्थान्यधिकारिवे २९ य
न्नोसिविप्राग्र्यतस्त्वयेतद्व्रतंकृतंतुष्टिकरंजगद्गुरोः यदर्थंनागा
स्यान्तुरैः प्रणीयतेस्माभिरियंमत्तोकतो ॥३०॥ इतिश्रीका
पद्मपुराणेकार्तिकमहात्म्येविंशोध्याय:॥२० ॥ना

द्धृतंपापंतद्विलयंगतं १५ स्नानेनैवगतंपापंयदस्याःपूर्वकर्मजं हरिजागर
णाद्येस्तुविमानमिदमास्थिता: १६ तुलसीभजनाद्यैस्तुकार्त्तिकेकव्रते
कृतेः विष्णुसान्निध्यमायातात्वयादत्तेकृपालुना १७ त्वमप्यस्यभवस्यां
तेभार्यास्यासहयास्यसि वैकुंठभवनंविष्णोसान्निध्यंचस्वरूपतां १८
तेधन्याःकृत्यकृत्यास्तेतेषांचसफलोभवः येर्भक्त्याराधितोविष्णुधर्म
दत्तयथात्वया १९ सम्यगाराधितोविष्णुःकिंनयच्छतिदेहिनां औत्तानप
दिःपुराऐनध्रुववेस्थापितःपुरा २० यन्नामस्मरणादेवदेहिनोयांतिसद्गतिं
ग्राहग्रहीतोनागेंद्रोयन्नामश्रवणात्पुरा २१ विमुक्तःसतुयिप्रापयतो
ययपयसंज्ञितः अतस्त्वयार्चितोविष्णुस्वसान्निध्यंददास्यति २२ वकुन्य

कलहोवाच॥ त्वत्प्रसादाद्विजश्रेष्ठविमुक्तानिरयादहं॥ पापाब्धौमज्जमा
नायास्त्वंनौरूपोसिमेध्रुवं॥९॥ नारद उवाच॥ इत्थंसावदतीविप्रंद
दर्शायांतमंबरात् विमानंभास्वरंयुक्तंविष्णुरूपधरैर्गणैः अथसातद्वि
मानाग्रद्वारस्थाभ्यामवरोपिता पुण्यशीलसुशीलाभ्यामप्सरोगणसे
विते १० तद्विमानंततःपश्यन्समदत्तस्सविस्मयः पपाततदंडवद्भूमौदृष्ट्वा
तौविष्णुरूपिणौ ११ पुण्यशीलसुशीलौचतमुत्थाप्यनतंद्विजं सप्रश्रयं
दयन्वाक्यमूचतुर्धर्मसंहितं॥१२॥ गणाः ऊचतुः॥ साधुसाधुद्विजश्रेष्ठ
यस्त्वंविष्णुरतस्सदा दीनानुकंपीधर्मज्ञोविष्णुव्रतपरायणः १३ आ
बाल्यत्वाच्चमहत्येतद्व्रतंत्वयाकार्तिकव्रतं कृतंतस्यार्द्धदानेनपुण्यंद्वैगुण्य
मागतं १४ त्वत्पुण्यस्यार्द्धभागिन्याह्यस्याःपूर्वसंचित जन्मांतरशतो

त्वंचमममानसं नैवानिहन्तिमायातित्वामनुरुत्यदुःखिता २ पात
कंचतवात्युग्रयोनिजयविपाकदं नैवाल्पैः क्षीयतेपुण्यैः प्रेतत्वंचा
तिगर्हितं ३ तस्मादाजन्मजनितंजन्मयाकार्तिकव्रतं तत्पुण्य
स्यार्धदानेनसद्गतित्वमवाप्नुहि ४ कार्तिकव्रतपुण्येननसाम्ययाति
सर्वथा॥ यज्ञदानानितीर्थानिव्रतान्यपियतोध्रुव ५ ॥नारदउवा
च॥ इत्युक्त्वाधर्मदत्तोसोयावत्तामभिषिंचयत तुलसीमिश्रतोयेन
श्रावयन्द्वादशाक्षरं॥ ६ ॥श्रीकृष्णउवाच॥ तावत्प्रेताकृतिर्निर्मुक्ता
ज्वलदग्निशिखोपमा दिव्यरूपधरायातालावन्येनयथेंदिरा ततःसा
दंडवद्भूमौप्रणामामयतद्द्विजं उवाचचतदावाक्यंहर्षगद्गदभाषिणी ७

जस्यवै आयाता दक्षिणं देशं हकावेण्यास्तु संगमं २६ तत्तीरे संस्थिता यावत्तावत्तस्य शरीरतः शिवविष्णुगणौ दूराद्‌पापाह्यथाम्‌ अगादहं २७ ततस्तस्मात्तथा हृष्टानुमत्यास्त्वां द्विजोत्तमः त्वदुक्त तुलसीवारि संसर्गगतपापयो २८ तत्कर्मपाकुनुविप्रेन्द्रकथनुक्तिमवाप्यह योनित्रय दुःखभावादास्याच्चप्रेतयोनितः २९ इत्यतन्निशम्य कलहा वचनं द्विजाग्र्यः तत्कर्मपाकजनयविस्मयदुःखयुक्तः तदुल्लानिदर्शनकृपार्च लचित्तवृत्तिः ध्यात्वाचिरं सवचनं निजगाद दुःखात्‌ ॥ ३० ॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमहात्म्ये कलहोपाख्याने एकोनविंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ धर्मदत्त उवाच ॥ विलयं यांति पापानि तीर्थदानव्रतादिभिः प्रेतदेहस्थितायास्ते तेषुनैवाधिकारिता १ त्वद्ग्लानिदर्शनाद स्मात्तव

अनया किं कृतं कर्म चित्रगुप्त विलोकय ॥ १८ ॥ प्राप्नोत्वेषा यावत्कर्मफलं शुभमशुभं ॥ कलहोवाच ॥ चित्रगुप्तस्तदा वाक्यं मन्त्रीयं स्वामुवाच ह ॥ १९ ॥
चित्रगुप्त उवाच ॥ अनया तु शुभं कर्म कृतं किंचिन्न विद्यते मिष्टान्नं भुज्यमानेयं न च भर्त्रे ऽदात् दर्पिणी ॥ २० ॥ विष्टाद्भक्षकरी योन्यां तस्मात्तिष्ठतु भोजनः पाकभांडे सदा भुंक्ते गुप्तं चैषा यतस्ततः ॥ २१ ॥ तस्माद्वै बिडालस्यां तु जाता प्रत्यम्
साणात्व भर्तारमपि च द्वेष्य स्वयं शस्त्रघातहेतोरनया ॥ २२ ॥ तस्मात्प्रेतशरीरे पिति स्त्वेषा तिनिंदिता ॥ अतश्चैषा मूर्खहृद्दोपप्राप्यिता तावदेके हरे ॥ २३ ॥ तत्र प्रेतशरीरस्याचिररतिपतिल्वियततः ॥ अंतर्योनिनयं त्वेषा भुनक्ता शुभकारिणी ॥ २४ ॥ कलहोवाच ॥ ग्राह पञ्चदशाब्दानि प्रेतदेहास्थिता किल ॥ क्षुत्पिपासापीडितां त्यर्थं दुःखिता ः श्वे बकमंमया ॥ २५ ॥ ततः क्षुत्पीडिता नित्यं शरीरं वा

विधुयास्युत्तमगतिंप्रभुं ॥ ११ ॥ नारद उवाच ॥ तांदृष्ट्वापुण्यनामग्रेवद
मानास्वकर्मतत् ॥ श्रुतीवाविस्मितोविष्णुस्तदावचनमब्रवीत् ॥ १२ ॥ ध
र्मदत्त उवाच ॥ केनकर्मविपाकेनत्वदृशामीदृशींगता ॥ कत्वंस्या
काचकिंशीलातत्सर्वंकथयस्वमे ॥ १३ ॥ कलहोवाच ॥ सौराष्ट्रनगरेब्र
ह्मन्भिक्षुर्नामाभवद्द्विजः ॥ तस्याहंगृहिणीपूर्वंकलहाख्यातिविश्रुता ॥ १४
नकदाचिन्मयाभर्तुर्वचसापिशुभंकृतं ॥ नारद उवाच ॥ नार्पितंते
तस्यमिष्टान्ननभर्तुर्वचनप्रातिलया १५ कलहप्रिययानित्यंमयोद्विग्न
मनायदा परिणेतुंतदासान्यामतिंचक्रेपतिर्मम १६ ततोगरंसमा
दायप्राणास्त्यक्तामयाद्विजः ॥ अथबद्ध्वाबध्यमानामानिन्युःस
यमानुगाः यमश्चमांतदादृष्ट्वाचित्रगुप्तमपृच्छत ॥ यम उवाच

ब्राह्मणोधर्मविदक्षिद्धर्मदत्तोतिविश्रुतः ३ विष्णुव्रतकरस्सम्यक्तत्वविष्णु
पुजारतः सदा द्वादशाक्षरविद्यायाजपनिष्ठोतिथिप्रियः ४ कदाचि
त्कार्तिकेमासिहरिजागरणायसः रात्र्यांतुर्यांशशेषायांजगामहरिमंदि
रं हरिपूजोपकरणान्गृहीत्वाजलातदा तेनदृष्टासमायांतीराक्षसीभीमनि
स्वना ६ वक्रदंष्ट्रालसज्जिह्वानिमग्नारक्तलोचना दिगंबरास्थिचर्मासालंबो
ष्ठीघुर्घुरस्वना ७ तांदृष्ट्वाभयसंत्रस्तकंपितावयवस्तदा पूजोपकरणै
र्वेगात्तयोभिघ्नाहनद्रुषात ॥ ८ ॥ संस्मरन्हरेर्नामतुलसीयुक्तवारिणा
सोहन्यातकेतस्मात्तस्याः सर्वंमंगलकं ॥ ९ ॥ अथसंस्मृत्यसापूर्वजन्मकर्म
विपाकजं स्वांदशामब्रवीद्विप्रं [illegible] दंडवत्प्रणनामसा १०
कलहोवाच ॥ पूर्वजन्मविपाकेनदशामेतांगतास्म्यहं तत्कथंतुपुन

1262

कार्तिकस्य सितेपक्षे नवम्यां मुदितेरवौ राके वै भोजयेद्विप्रान्विप्राः स्युः कोटि भोजिता

सिते २३ द्वादश्यां तुलसीपत्रं धात्रीपत्रं तु कार्तिके पुनाति स नरो गोष्ठे न्नर कान्नात्ति गिर्हितान् २४ धात्रीछायां समाश्रित्य कार्त्तिके न्नं तु न क्रियः अन्न संसर्गजं पापमावर्षं तस्य नश्यति २५ विष्णुस्ते येषु सर्वेषु पूजितस्ते न सर्वदा धात्री तुलस्या माहात्म्यं मयि देव श्चतुर्मुखः २६ न समर्थो न वेदस्तु यथावद् वक्तुं साङ्गिणः २७ धात्रीतुलस्योद्भवकारणं यः शृणोति यः श्रावयते च नम्रा॥ विधूतपापाः सहमर्त्यजैः सहस्रकं बुजत्य न्तविमानसंस्थः॥२८॥ इति श्रीकार्तिकमहात्मे पद्मपुराणे तुलसीमहात्म्य वर्णनो नामाष्टादशोध्यायः॥ १८ ॥ पृथुरुवाच॥ सेतिहासमिदं ब्रूहि महात्म्यं कथितं त्वया॥ श्रुत्वा श्चर्यकरं सम्यक् तुलस्यां यत्श्रुतं मया १ यदूर्जे व्रतिनः सम्यक् फलमत्युदाहृतं॥ तत्पुनर्ब्रूहि माहात्म्यं केन विधिना मिदं व्रतं॥ २॥ नारद उवाच॥ आसीत्सह्याद्रिशिखरे करवीरपुरे पुरा

राम.

1263

वादयेदेवास्तिष्ठंतितुलसीदले १४ तुलसीमंजरीयुक्तोयस्तुप्राणान्विमुंचति
यमोपिनेक्षितुंशक्तोयुक्तपापशतैरपि १५ तुलसीकाष्ठजंयस्तुचंदनंधा
रयेन्नर तद्देहन्स्पृशंत्यापंक्रियमाणमयीहयंत १६ तुलसीविपनछायाय
त्रयत्रनवेन्नृप तत्रश्राद्धंप्रकर्तव्यंपितॄणांदत्तमक्षयं १७ धात्रीछाया
सुयः कुर्यात्पिंडदानंनृपोत्तम मुक्तिंप्रयांतिपितरस्तस्ययेनिरयेस्थिताः
१८ मूर्ध्निघ्राणेमुखेचैवदेहेचनृपसत्तमः धत्तेधात्रीफलंयस्तुसुखिनव
तिमानवः १९ धात्रीफलंचतुलसीमृत्तिकाद्वारकोद्भवाः यस्यदेहे
स्थितानीत्यसजीवन्मुक्तिरुच्यते २० धात्रीफलेस्तुसंमिश्रेतुलसीयत्रसंयु
तेः जलैस्नातिनरः स्तस्यगंगास्नानफलंस्मृतं २१ देवार्चनंनरंकुर्याद्धात्री
पत्रैःफलैस्तथा सुवर्णमणिमुक्ताद्यैःरर्चनस्याप्नुयात्फलं २२ तीर्थोनिमु
नयोदेवाः यज्ञाः सर्वेपिकार्त्तिके नित्यंधात्रींसमाश्रित्यतिष्ठत्यर्कितुल

1264

तेचापितुलसीधात्र्योरागेणैवाविलोकयन् ४ यत्तल्लक्ष्म्यापुरा वीजमार्यर्थैवसमर्पि
ते तस्मात्तदुद्भवानारीतस्मिन्तर्षापराभवन् ५ अतस्मावर्वरीत्याख्यास्तवाप्या
तीवगर्हिता धात्रीतुलस्यावनद्रागोतस्यप्रीतिप्रदेसदा ६ ततोविस्मृतदुःखो
सौविष्णुस्ताभ्यांसहैवतु वैकुंठमगमद्धृष्टः सर्वदेवनमस्कृतः ७ कार्तिकोद्यापे
नोविज्ञेयस्तस्मात्पूजाविधीयते तुलसीमूलदेवेशस्यप्रीतिदासायतस्ततः ८ तु
लसीकाननंराजन्गृहेयस्यावतिष्ठते तद्गृहंतीर्थरूपंतुनयांतियमकिंकराः ९
सर्वपापहरंपुण्यंकामदंतुलसीवनं रोपयंतिनराः श्रेष्ठातेनपश्यंतिभास्करिं १०
दर्शनंनर्मदायास्तुगंगास्नानंतथैवच तुलसीवनसंसर्गः सममेतत्त्रयंस्मृतः ११
रोपनात्पालनात्सेकात्दर्शनाच्चितनात्स्पर्शना तुलसीदहतेपापंवाङ्मनःका
यः संचितं १२ तुलसीमंजरीभिर्यः कुर्याद्धरिर्चनं नसगर्भगृहंयातिमु
क्तिभागीनसंशयः १३ पुष्कराद्यानितीर्थानिगंगाद्याःसरितानिच वासुदे

ततः सर्वेपि ते देवा गत्वात[illegible]वपनोद्दिताः ॥ गौरीं लक्ष्मीं सुरां चैव प्रणेमुर्भक्ति
वत्सलां ॥२६॥ विजानि प्रददुस्तेभ्यो वाक्यमूचुस्तदान्नृप ॥ देव्युवाच ॥
इमानि तत्र बिजानि विष्णुर्यत्रावतिष्ठति ॥२७॥ निर्वपध्वं ततः कार्यं नव
तां सिद्धिं नेष्यति ॥२८॥ नारद उवाच ॥ ततः सुहृष्टास्सुरसिद्धसंघाः प्रगृ
ह्य विजानि प्रविक्षिपुश्च: ॥ वृंदाचिताभूमितले यत्र विष्णुस्सदा तिष्ठते सो
ष्यहृतिः ॥३०॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमहात्म्ये जालंधरव
धोनाम सप्तदशोध्यायः ॥१७॥ नारद उवाच ॥ क्षिप्तेभ्यस्तत्र
विजेभ्यो वनस्पत्यस्त्रयोभवत् धात्री च मालती चैव तुलसी च नृपोत्तमः १
धात्रीभवा स्मृता धात्री माभवा मालती स्मृता गौरीभवा च तुलसी तमस्सत्व
रजोगुणाः २ स्त्रीरूपिण्यो वनस्पत्यो दृष्ट्वा विष्णुस्तदान्नृप संभ्रमादुद
तिष्ठत्स वृंदारूपेण मोहितः ३ दृष्ट्वा च तेन ता रागात्कामाग्रात्केन चेतसा।

दिक्ष्वया विश्वमिदं भवाम्भवीतनोनिमूलप्रकृतिं नतास्मतां ॥२८॥ पाहित्रयो
विशांतिभेदशक्तिं जगत्त्रयीं धेसमधिष्ठितापरा ॥ यद्रूपकर्माणि चतुराकरादं
यस्तयेपिदेवा नविदुर्नतास्मतां ॥२९॥ यइति पुत्राःपुरुषाःस्मनित्यं दारिद्र
संमोहपराभवादीन् ॥ नप्राप्नुवंत्येव हि भक्तवत्सलां सदेवमूलप्रकृतिं नता
स्मतां ॥३०॥ नारद उवाच ॥ स्तोत्रमेतत्त्रिसंध्याय : पठेदेकाग्रमानसः ॥ दा
रिद्र्यमोहदुःखानि कदाचिन्नस्पृशंति तं ॥३१॥ इति स्तुवति ते देवा तेजोमंडल
मध्यगा ॥ ददृशुर्गगने तत्र ज्वालाव्याप्तदिगंतरं ॥३२॥ तन्मध्याद्दृश्यतीस
दृश्शुश्रुवुर्व्योमचारिणीं ॥ मूलप्रकृतिरुवाच ॥ अहमेव त्रिधा भिन्ना
तिष्ठामि त्रिविधैर्गुणैः ॥३३॥ गौरी लक्ष्मी सुरा चेति रजसत्वतमोगुणैः ॥ त
त्रगच्छत ताः सर्वा विधास्यंते वसुंधरा ॥३४॥ नारद उवाच ॥ एतामी
रितं वाचं श्रुतवंतः नमगान्महः ॥ देवानां विस्मयोत्फुल्लनेत्राणां तत्तदानप

महादेवत्वयादेवरक्षिताश्शत्रुयद्भयात् किंचदन्यतसमुद्भूतंतत्रकिंकरवा

महे १५

परमसंक्रुद्धोरुद्रोरौद्रवपुर्द्धरः ॥१०॥ चक्रंसुदर्शनंनामचिक्षेपादित्यवर्चसं
प्रदहत्तंवदितेगावेगाल्लदासाद्यजलंधरं ॥११॥ जहारतच्छिरःकायान्महादा
यतलोचनं ॥ रथात्कायपपातश्चनादयन्वसुधातलं ॥१२॥ तेजश्चनिर्गतंदे
हात्तद्रुद्रेलयमागमत् ॥ वृंदादेहाद्विनिर्गतंतेजतद्गौर्यालयमागतं ॥१३॥ अथब्र
ह्मादयोदेवाः हर्षादुत्फुल्ललोचनाः ॥ प्रणम्यशिरसारुद्रं शंसंस्तुविष्णुचेष्टि
तं ॥१४॥ देवा ऊचुः ॥ वृंदालावण्यसंभ्रांतोविष्णुस्तिष्ठतिमोहितः ॥ ईश्व
रोवाच ॥ गच्छध्वंशरणंदेवाविष्णोर्मोहानुपत्तये ॥ वारण्यामोहिनीमाया
सावःकार्यंकरिष्यति ॥१६॥ नारदउवाच ॥ इत्युक्तांतर्दधेदेवःसह
भूतगणैस्तदा ॥ देवाश्चतुष्टुवुर्मूलप्रकृतिंभक्तिवत्सलां ॥१७॥ देवाऊ
चुः ॥ यदुद्भवासत्वरजस्तमोगुणाः सर्गस्थितिध्वंसनिदानकारणाः ॥ य

॥ ततो जलंधरो दैत्यो रुद्रमद्भुतविक्रमं ॥ चकार मायया गौरीं मोहयन्निव
कं तदा ॥१॥ रथोपरिगतां बद्धां रुदंतीं पार्वतीं शिवः ॥ निशुंभशुंभमुख्यैश्च वध्यमा
नां ददर्श ह ॥२॥ गौरीं तथाविधां दृष्ट्वा शिवोप्युद्विग्नमानसः ॥ अवाङ्मुखो स्थि
तस्तूष्णीं विस्मृत्य स्वपराक्रमं ॥३॥ ततो जलंधरो वेगात्त्रिभिर्व्याधसायकैः ॥ आ
पुंखमग्नैस्तै रुद्रो शिरस्युरसि चोदरे ॥४॥ ततो जज्ञे स तन्मायां विष्णुनानुप्रबोधि
तः ॥ रौद्ररूपधरो यातो ज्वालामालातिभीषणः ॥५॥ तस्यातीव महारौद्रं रूप
दृष्ट्वा महासुराः ॥ न सेकुरग्रतः स्थातुं भेजिरे ते दिशो दिश ॥६॥ ततः शापं ददौ
रुद्रस्तयोः शुंभनिशुंभयोः ॥ मम युद्धादपकांतौ गौर्या वध्यौ भविष्यथः ॥७॥
तावज्जलंधरो वेगाद्ववर्ष निशितैः शरैः ॥ बाणांधकारसंछन्नं यथाभूत्तडव
महत् ॥८॥ यावद्रुद्र [illegible] तस्य बाणगणांस्तुरं ॥ यावत्स परिघेणाशु
जघान वृषभं बली ॥९॥ वृषस्तेन प्रहारेण पराहत्तो रणांगणात् ॥ ततः

प्रतिच्छेद

ख्यातमेव हि ॥ निर्भर्त्स्य क्रोधसंतप्ता वृंदा वचनमब्रवीत् ॥ २५ ॥ वृंदोवाच ॥ धिक् तं देव हरे शीलं परदाराभिगामिनं ॥ ज्ञातोसि त्वं मया नूनं मम आप्रछन्न मानस: ॥ २६ ॥ योत्वया मायया ह्यास्थो स्वकीयो दर्शितो मम ॥ तावेव राक्षसौ भूत्वा भार्यां तव नयिष्यतां ॥ २७ ॥ त्वं चापि भार्यया ह्यास्थो स्वकीयो दर्शितो मम तावेव राक्षसौ भूत्वा भार्यां तव नयिष्यतां ॥ २८ ॥ त्वं चापि भार्यादुःखार्तो वने कपिसहायवान् ॥ तत्व सर्वेश्वरेणायं यस्ते सिष्यत्वमागत: ॥ २९ ॥ इत्युक्त्वा सा तदा वृंदा प्राविशद्धव्यवाहनं ॥ विष्णुना वार्यमाणापि तस्मिन्नासक्तमानसा ॥ ३१ ॥ ततो हरिस्तामनुसंस्मरन् मुहु वृंदाचिताभस्मरजोवगुंठित: ॥ तत्रैव तस्थौ सुरसिद्धसंघै प्रबोधमानोपि ययौ न शांति ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमहात्मे षोडशोध्याय: ॥ १६ ॥ नारद उवा

वः पुराः सुरवसंवादे र्विनोदयुत्तिमांप्रभो ॥ सकथंनवदस्याद्यवहत्रभोमा
मनांगसा ॥ १९ ॥ येनदेवाःसगंधर्वानिर्जितांविष्णुनासह ॥ सकथंतापसेना
द्यत्रैलोक्यविजईहत ॥ नारदउवाच ॥ रुदितेनेति तदाहंद्रातंमुनिर्वा
क्यमब्रवीत् ॥ इंद्रोवाच ॥ कृपानिधेमुनिश्रेष्ठजीवयेनममाप्रिय ॥
त्वमेवास्यपुनर्वाकोजीवनायमतोमम ॥ २२ ॥ नारदउवाच ॥ इ
तितद्वाक्यमाकर्ण्यप्रहस्यमुनिरब्रवीत् ॥ नाहंजीवयतुंवाकोरु
द्रेणनिहतंयुधि ॥ तथापित्वत्कृपाविष्टएनंसंजीवयाम्यहं ॥ नारद
उवाच ॥ इत्युक्तांतर्दधेविप्रस्त्वावत्सागरनंदनं ॥ इंद्रामालिंग्यतद्व
क्रंचुचुंबेप्रीतमानसा ॥ २३ ॥ अथइंद्रापिभर्तारंदृष्ट्वाहर्षितमानसा ॥ रे
मेतद्वनमध्यस्थातद्युक्ताबहुवासरं ॥ २४ ॥ कदाचित्सुरतस्यांतेविष्णुंद्व

मागतामित्यभाषत: ॥ १० ॥ मुनिस्तांविहु त्वां हृष्ट्वा राक्षसानुगतां तदा ॥ हुं
कारेणैव तौ घोरौ चकार विमुखौ तदा ॥ ११ ॥ तद्धुंकारभयत्रस्तौ हृष्ट्वा तौ विमु
खौ गतौ ॥ प्रणम्य दंडवद्भूमौ हंसा वचनमब्रवीत् ॥ १२ ॥ हंसोवाच ॥ रक्षि
ताहं त्वया घोराद्भयादस्मात्कृपानिधे ॥ किंचिद्विज्ञप्तुमिच्छामि कृपयातं
निशामय ॥ १३ ॥ जलं यतो हि मद्भर्ता हंसयोनिं गतः प्रभो ॥ स तत्रास्ते क
थं मुक्तस्तन्मे कथय सुव्रत ॥ १४ ॥ नारद उवाच ॥ मुनिः स तद्वाक्यमाकर्ण्य
कृपयोन्मुखवेक्षत ॥ तावत्कपी समायातौ तं प्रणम्याग्रतः स्थितौ ॥ १५
ततः स तद्भूर्ततांसज्ञो नियुक्तो गगनंगतौ ॥ गत्वा क्षणाद्गृहीत्वागत्यवान
रावग्रतस्थितौ ॥ १६ ॥ शिरः कबंधहस्तौ तं दृष्ट्वा च्छिन्नतनयस्य सा ॥ पपात
मूर्छिता भूमौ नर्तकी सन दुःखिता ॥ १७ ॥ कमंडलुजलैः सिक्ता मुनिना
स्वासिता तदा ॥ स्वभर्तृव्यनं समावालोक्य त्वादीनारुरोदह ॥ १८ ॥ हंसोवाच

गायगतो दैत्यस्य सदनं नि ॥ १ ॥ अथ कृष्णा तदा देवी स्वप्नमध्ये ददर्श ह ॥ भर्ता
रं महिषारूढं तैलाभ्यंगं दिगंबरं ॥ २ ॥ कृष्णप्रसून भूषाढ्यं क्रव्यादगणसेवि
तं ॥ दक्षिणाशां गतमुं तमसाप्याहृतं तदा ॥ ३ ॥ स्वपुरं सागरे मग्नं सहसैवा
त्मना सह ॥ ततः प्रबुध्य सा बाला दुःस्वप्नं च विचिंतयती ॥ ४ ॥ ददर्शादि
त्यमादित्यं सच्छिद्रं निःप्रभं मुहुः ॥ तदानेष्टमिति ज्ञात्वा रुदती भयविह्व
ला ॥ ५ ॥ कुत्रचिन्नालभच्छर्म गोपुराद्दालकेषु मिथुः ॥ ततः सखीद्वययु
ता नगरोद्यानमागता ॥ तत्रापि सा गता बाला नालभेत्कुत्र चित्सुखं ॥ व
नात्पुनात्तरयाता नैव वेदात्मनः सुखं ॥ ७ ॥ ततः सा भ्रमती बालाद
दर्शातीव भीषणं ॥ राक्षसो सिंहवदनो दग्धा नयनभासुरो ॥ ८ ॥ तो दृष्ट्वा
विह्वलातीव पलायनपरा तदा ॥ ददर्श तापसं सांतं सच्छिद्रं ध्यानमौनमा
स्थितं ॥ ततस्तत्कंठमासज्य निजबाहुलता तदा ॥ मुने मां रक्ष शरणं

पार्वत्यपि नयाहि विष्णुं सस्मार मनसा तदा ॥ तावद्ददर्श तं देवं नुपतिं च समी
पगं ॥ २७ ॥ पार्वत्युवाच ॥ विष्णो जलंधरो दैत्यो कृतवानद्य मद्भुतं ॥ तत्किं न
विद्यतते स्ति चेष्टितं तस्य दुर्मते ॥ २८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ तेनैव दर्शितः
पंथा वयमप्यानुकुर्वामहे ॥ नान्यथा स्य भवेद्वध्य पतिव्रता सुरक्षितः ॥ २९
नारद उवाच ॥ जगाम विष्णुरित्युक्त्वा पुनः जालंधरं पुरं ॥ अथ यरुद्रश्च रण
धर्वोहि मुक्तः संगरे स्थितः ॥ ३० ॥ अंतर्धानगतां मायां दृष्ट्वा स बुबुधे त
दा ॥ ३१ ॥ ततः शिवो विस्मितमानसः पुनः जगाम युद्धाय जलंधरं रुषा ॥ स चा
पि दैत्य पुनरागतं शिवं दृष्ट्वा शरैघैः समवाकिरन् रणे ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्म
पुराणे कार्तिकमाहात्म्ये जलंधरोपाख्याने पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥
नारद उवाच ॥ विष्णुर्जालंधरं गत्वा तद्दैत्यपुरभेदनं ॥ पातिव्रत्यस्य भं

शिवदूतसंवादेनामद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ नारदउवाच ॥ ज
लंधरस्तुतच्छ्रुत्वाकोपाकुलितविग्रह ॥ निर्जगामाशुदैत्यानांकोटि
भिः परिवारितः ॥ १ ॥ गतस्तस्याग्रतश्शुक्रोराहुर्दृष्टिस्थितोभवत् ॥ मु
कुटश्चापतद्भूमौवेगात्तुस्खलितस्तदा ॥ २ ॥ दैत्यसेनावृतैस्तत्रवि
मानानांव्रातैस्तथा ॥ ३ ॥ प्रराजतनभःपूर्णंप्रावृषीवयथाघने ॥ ३ ॥ तस्यो
द्योगंतदादृष्ट्वादेवाः शक्रपुरोगमाः ॥ अलक्षितास्तदाजग्मुश्चलि
नंतेविजिज्ञयु ॥ ४ ॥ देवाऊचुः ॥ नजानीसेकथंस्वामिन्नूदेवापत्ति
मिमांप्रभो ॥ तदस्माद्रक्षणार्थायजहिसागरनंदनं ॥ ५ ॥ नारदउवा
च ॥ इतिदेववचः श्रुत्वाप्रहस्यसवृषध्वजः ॥ महाविष्णुसमाकुय
वचनंचेदमब्रुवीत् ॥ ६ ॥ ईश्वरउवाच ॥ जलंधरकथंविष्णोन
हतः संगरेत्वया तद्गृहंचापियातोसित्यक्त्वावैकुंठमात्मनः ७

॥ नारदउवाच ॥

मित्वत्कृतक्षामघ्वात्सिसर्वेषा ॥ किंनदत्यं ममदेवेशातदा ज्ञापयमांप्रभो ॥ २५

श्रीरुद्रउवाच ॥ नक्षयस्वतनुंशीघ्रमसत्वंहस्तपादयोः ॥ दृष्ठ्वाशिरोवशेषं तुस्तप्रसन्नस्सदाशिवः ॥ २६ ॥ पुरुषंनीमकर्माणंतनुवाचसविस्मयः ॥ नारद

उवाच ॥ सशिवेनैवमाज्ञप्तश्च्वरादपुरुषस्तका ॥ २७ ॥ हस्तपादादूवंमांसंशिरःशेषोयथाभवत् ॥ २८ ॥ ईश्वरउवाच ॥ त्वंकीर्तिमुखसंज्ञोहिभवमद्वारगः

सदा ॥ २९ ॥ त्वदर्चांयेनकुर्वंतिनचैतेमत्प्रियंकराः ॥ नारदउवाच ॥ तदाप्रभृति

देवेशद्वारेकीर्तिमुखस्थितः ॥ २९ ॥ नार्चयंतीहयेपूर्वंतेषामर्चा वृथाभवेत् ॥

३० ॥ राहुर्विमुक्तोयस्तेनसोपतद्बर्बरस्थले ॥ अतः सबर्बरोद्भूतइतिप्रथां

प्रथांगतः ॥ ३१ ॥ ततस्तुराहुः पुनरेवजातनात्मानमस्मिन्नभिमन्यमानः ॥ स

मेत्यसर्वेकथयांचकारेजलंधराख्येशविचेष्टितंतत् ॥ ३२ ॥ इतिश्रीपद्म

पुराणेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेजलंधरोपाख्याने

गसेव्यस्यत्रैलोक्याधिपतेस्तथा॥सर्वरत्नेश्वरस्यापित्वमासोंम्यशृणुवृ
षध्वजः॥१७॥श्मशानवासिनोनित्यमस्थिमालावहस्यच॥दिगंबर
स्यतेभार्याकथंहैमवतीशुभा॥१८॥ग्रहरत्नाधिनाथोस्मिसाचस्त्री
रत्नसंज्ञिका॥तस्मान्ममैवसायोग्यानैवभिक्षाशिनस्तव॥१९॥नार
दउवाच॥वदत्येवंतदाराहौभ्रूमध्याच्छूलपाणिनः॥अभवत्पुरुषो
रौद्रःतीव्राशनिसमस्वनः॥२०॥सिंहास्यःप्रचलज्जिह्वःसज्वालनय
नोमहान्॥ऊर्द्ध्वकेशःशुष्कतनुर्नरसिंहइवचापरः॥२१॥सतंखादि
तुमायांतंदृष्ट्वाराहुर्भयातुरः॥अधावदतिवेगेनबहिःसचदधारतं॥२२
ब्राह्मणमांमहादेवखादितुसमुपागतः॥महादेवोवचःश्रुत्वाब्राह्मण
स्यतदाब्रवीत्॥२३॥मुंचेतिपुरुषःश्रुत्वाराहुंतत्याजसोवरो॥राहुंत्यक्त्वा
सपुरुषोमहादेवमजविज्ञापत्॥२४॥पुरुषउवाच॥क्षुधामांबाधतेस्वा

र्यंमुमुचेशर्वंतयाकान्योपमीयते॥८॥वीतरागोपिहिययामदनारिःस्वली
लया॥विस्वतंत्रोपिहियतःस्वात्मनावशगःकृतः॥९॥कल्ययामितिशिवाद
न्यस्मिंल्लोकानसमृद्धिमान्॥अप्सरोनागकन्याद्यायद्वपित्वदशेस्थि
ताः॥१०॥तथापितानपार्वत्यारूपेणसदृशाध्रुवं॥यस्यापुनःपुनःपश्यन्
रूपंधाताविसर्जने॥ससर्जाप्सरसस्तासातत्समैकामिनाभवत्॥११॥अतस्त्री
रत्नसंभोक्तुःसमृद्धिस्तस्यसावरा॥तथानंतवदैत्येंद्रसर्वरत्नाधिपस्यच॥१२
एवमुक्त्वातमामंत्र्यगतेमयिसदैत्यराट्॥तद्रूपश्रवणादासीदनंगज्वरपी
डितः॥१३॥प्रेषयसंप्रेषयामासदूतंवैसिंघिकासुतं॥त्र्यंबकायतदाकिंचिद्भि
क्षुमायाविमोहितः॥१४॥कैलासमगमद्राहुःसर्वैश्वर्येकदुर्वचसं॥कार्त्स्न्ये
नकृत्स्नपक्षेदुर्वचसंस्वांगजेनतु॥१५॥निवेदितस्तदादेशोनदिनासंप्रवेशि
ता॥त्र्यंबकमूल्लंतासंज्ञाप्रेरितोवाक्यमब्रवीत्॥१६॥राहुरुवाच॥देवपन्न

1284

एकादशोध्यायः ॥११॥ नारद उवाच ॥ समासंशृज्यविधिवद्दानवेंद्र
निमंत्रितः ॥ सप्रहस्यतदावाक्यंजगादमुनिसत्तमं ॥१॥ जलंधरउवा
च ॥ कुतस्त्वागम्यते ब्रह्मन् किंचिदृष्टंत्वयाक्वचित् ॥ यदर्थमिहआया
तस्तदाज्ञापयमांमुने ॥२॥ नारदउवाच ॥ गतःकैलासशिखरेदैत्ये
न्द्रहेयदृच्छया ॥ तत्रोमयासहासीनंदृष्टवानस्मिशंकरं ॥३॥ योजनायु
तविस्तीर्णेकल्पद्रुममहावने ॥ कामधेनुसताकीर्णेचिंतामणिसुदी
पिते ॥४॥ तंदृष्ट्वामहदाश्चर्योवितर्कोमेभवत्तदा ॥ क्वापीदृशीभवेदृद्धि
स्त्रिलोक्यांवानवेतिच ॥५॥ तावत्तवापिदैत्येंद्रः समृद्धिःसंस्मृताम
या ॥ तद्विलोकनकामोहंत्वत्सान्निध्यमिहागतः ॥६॥ त्वत्समृद्धिमि
मांपश्यंस्त्रीरत्नरहितांध्रुवं ॥७॥ तर्कयामिशिवादन्यस्त्रिलोक्यांनानु
समृद्धिमान् ॥८॥ यस्यालावण्यजलधौनिमग्नश्चतुराननः ॥ स्वयंधै

मपुरं अगमद्रमया सह ॥२१॥ जलंधरश्च देवानामधिकारेषु दानवान्
स्थापयित्वा सहर्षः सन् पुनरागान्महीतलं ॥२२॥ देवगंधर्वसिद्धेषु यत्किं
चिद्रत्नसंज्ञितं ॥ तदात्मवशगं कृत्वा तिष्ठत्सागरनंदनः ॥२३॥ पाताल
भुवने दैत्यं निशुंभं सुमहाबलं ॥ स्थापयित्वा सशेषादीनानयद्भूतलं बली
२४॥ देवगंधर्वसिद्धौघान् सर्प्पराक्षसमानुषान् ॥ स्वपुरे नागरान् कृत्वा
शशास भुवनत्रयं ॥२५॥ एवं जलंधरः कृत्वा देवान् स्ववशवर्तिनः ॥ धर्मे
णपालयामास प्रजान् पुत्रानिवौरसान् ॥२६॥ न कश्चिद्व्याधितो नै
व दुःखितो न कृशस्तथा ॥ न दीनो दृश्यते यत्र धर्माद्राज्यं प्रशास्यते
२७॥ एवं महीं शासति दानवेंद्रे धर्मेण सम्यक् समयं दृष्ट्वयाहं ॥ कदाचि
दागामथ तस्य लक्ष्मीं विलोकितुं श्रीरमणं च से वितु ॥२८॥ इति श्रीपद्म
पुराणे कार्तिकमाहात्म्ये श्रीकृष्णसत्यभामासंवादे जलंधरोपाख्याने

ततः सममवद्युद्धं विष्णुदैत्येंद्रयोर्महत्॥ प्राकाशं कुर्वतो बाणैर्निराकाशं समं ततः॥ २३॥ विष्णुर्दैत्यस्य बाणौघैर्ध्वजं छत्रं धनुर्हयान्॥ चिच्छेद तं च हृदये बाणेनैकेन प्रताडयत्॥ २४॥ ततो दैत्यः समुत्पत्य गदापाणिस्त्वरान्वितः॥ आहत्य गरुडं मूर्ध्नि पातयामास भूतले॥ २५॥ विष्णुर्गदां स्वखड्गेन चिच्छेद प्रहसन्निव॥ तावत्स हृदये विष्णुं जघान दृढमुष्टिना॥ २६॥ ततस्तौ बाहुयुद्धेन युयुधाते महाबलौ॥ बाहुभिर्मुष्टिभिश्चैव जानुभिर्मर्दयन्महीं॥ २७॥ एवं सुरुचिरं युद्धं कृत्वा विष्णुः प्रतापवान्॥ उवाच दैत्यराजानं मेघगंभीरया गिरा॥ २८॥ **विष्णुरुवाच**॥ वरं वरय दैत्येंद्र प्रीतोस्मि तव विक्रमात्॥ अदेयमपि ते दद्मि यत्ते मनसि वर्तते॥ २९॥ **जलंधर उवाच**॥ यदि भगवन्तुष्टोसि वरमेनं ददस्व मे॥ मद्भगिन्या सह तया मद्गेहे सगणो वसः॥ ३०॥ **नारद उवाच**॥ तथेत्युक्त्वा स भगवान्सर्वदेवगणैः सह॥ जालंधरं ना

1288

राणामापतिर्विज्ञातो विष्णुना तदा ॥ ६ ॥ सहसोत्थाय दैत्यारिः कृपयाखिन्नमानसः ॥ आरुह्य गरुडं वेगात्लक्ष्मीं वचनमब्रवीत् ॥ ७ ॥ विष्णुरुवाच ॥ जलंधरेन ते भ्रात्रा देवानां कदनं कृतं ॥ तेरा कुतोगमिष्यामि युद्धाया तित्वरान्वितः ॥ ८ ॥ श्रीरुवाच ॥ अहं ते वल्लभानाथ भक्ता च यदि सर्वदा ॥ तत्कथं ते मम भ्राता युद्धे वध्यः कृपानिधे ॥ ९ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ रुद्रांशसंभवत्वाच्च ब्रह्मणो वचनादपि ॥ प्रीत्या च तव नैवायं मम वध्यो जलंधरः ॥ १० ॥ नारद उवाच ॥ इत्युक्त्वा गरुडारूढः संखचक्रगदासिभृत् विष्णुर्वेगाद्ययौ योद्धुं यत्र देवास्स्तुवंति ते ॥ ११ ॥ अथारुणानुजात्युग्रपक्षवातप्रपीडिता वात्याविवर्त्तिता दैत्या बभ्रमुः खे चरा यथा ॥ १२ ॥ ततो जलंधरो दृष्ट्वा दैत्यान्पक्षवातप्रपीडितान् उच्चत्यनयनं क्रोधात्ततो विष्णुसमभ्यगात् ॥ १३ ॥

ममान्नरूप॥३३॥इतिश्रीकार्तिकमाहात्म्येहरूष्णसत्यभामासंवादेश्रुमरावतीत्यागोनामदशमोध्यायः॥१०॥नारदउवाच॥श्रु
नर्दैत्यंसमायांतंदृष्ट्वादेवाःसवासवाः॥ भयप्रकंपिताःसर्वेविष्णुस्तोतुं
प्रचक्रमुः॥१॥देवाऊचुः॥नमोमत्स्यकूर्मादिनानास्वरूपैः॥सदाभक्ति
कार्येद्यतायार्तिहंत्रे॥विधात्रादिसर्गस्थितिध्वंसकर्त्रेगदाशंखपद्मादि
हस्तायतेस्तु॥२॥रमावल्लभायासुराणांनिहंत्रे॥भुजंगारियानायपी
तांबराय॥मखादिक्रियापाककर्त्रेविकर्त्रेशरण्यायतस्मैनतास्मोनता
स्मः॥३॥नमोदैत्यसंतापितामर्त्यदुःखाचलध्वंसदंभोलयेविष्णवेते॥भु
जंगेशतल्पेशयायार्कचंद्रद्विनेत्रायतस्मैनतास्मोनतास्म॥४॥नारदउ
वाच॥संकष्टनाशनस्तोत्रमेतद्यस्तुपठेन्नरः सकदाचिन्नसंकष्टैःपी
ड्यतेकृपयाहरेः ५ इतिदेवास्तुतिंयावत्कुर्वंतिदनुजार्दिताः तावत्स

1290

नारद उवाच॥ इत्युक्तः सतु दैत्येंद्रु नीत्वा द्रोणाचलं तदा आक्षिपत्सागरे
तूर्णं पुनरागान्महाहवे २६ अथ देवान् हतान् दृष्ट्वा द्रोणाद्रिमगमत्कुरुः
तावत्तत्र गिरींद्रं तं न ददर्श सुरार्चितः २७ ज्ञात्वा दैत्यहृतं द्रोणं धिषणो भय
विह्वलः आगत्य दूराद्राजेंद्रे शोकाकुलितविग्रहः २८ पलायध्वं महादै
त्योनायं जेतुं यतः क्षम रुद्रः प्रासंभवोह्येष स्मर ब्रह्मकचेष्टितं २९ श्रुत्वा त
च्चनं देवाः भयविह्वलितास्तदा दैत्येनैव भ्रमानस्ते पलायंति दिशो दश
३० देवान्विद्रावितान्दृष्ट्वा दैत्यः सागरनंदनः शंखभेरीनवरवैः प्रविवे
शामरावतीं ३१ प्रविष्टे नगरीं दैत्ये देवाः शक्रपुरोगमाः सुवर्णाद्रिगुहं प्रा
प्यावसन्दैत्यतापिता ३२ ततः सर्वेषु सुरराधिकारेष्विंद्रादिकानाम
निवेशयत्तदा शुंभादिकान्दैत्यवरान् पृथक् पृथक् स्वयं सुवर्णाद्रिगुहां

पुरमाहृत्यतिष्ठंतं दृष्ट्वा दैत्यबलं महत् ॥ १७ ॥ ततः समभवद्युद्धं देवदान
वसेनयोः ॥ मुशलैः परिघैर्बाणैर्गदापरशुशक्तिभिः ॥ १८ ॥ तेन्योन्यं सम
धावंतो जघ्नतुश्च परस्परं ॥ क्षणेनाभवत्सेना रुधिरौघपरिप्लुता ॥ १९ ॥
पतितैः पात्यमानैश्च गजाश्वरथपत्तिभिः ॥ व्यराजत रणे भूमिः संध्याभ्रप
टलैरिव ॥ २० ॥ तत्र युद्धे हतान् दैत्यान् भार्गवः समजीवयत् ॥ विद्ययाम्
तजीविन्या मंत्रितैस्तोयविंदुभिः ॥ २१ ॥ देवानपि तथा युद्धे तत्राजीवय
द्गिरः ॥ दिव्यौषधीः समानीय द्रोणाद्रेः स पुनः पुनः ॥ २२ ॥ दृष्ट्वा देवांस्त
था युद्धे पुनरेव समुत्थितान् ॥ जलंधरः क्रोधवशो भार्गवं वाक्यमब्र
वीत् ॥ २३ ॥ जलंधर उवाच ॥ मया देवाः हता युद्धे उत्तिष्ठंति कथं पुनः
तव संजीविनी विद्या नैवान्यत्रेति विश्रुता ॥ २४ ॥ शुक्र उवाच ॥ दिव्यौ
षधीः समानीय द्रोणाद्रेस्त्वंगिरा सुरान् जीवयत्येष वै शीघ्रं द्रोणाद्रिं त्वमुपाहर २५

वचः श्रुत्वा विस्मितस्त्रिदशाधिपः ॥ ८ ॥ उवाच घस्मरं क्रुद्धं भयरोषसमन्वितः ॥ श्रृणु दूत नवं वाक्यं ॥ इन्द्र उवाच ॥ श्रृणु दूत मया सर्वं नाथितः सागरो यथा ॥ ९ ॥ अद्रयो मद्भयात्त्रस्ताः स्वकुक्षिस्थास्तथाकृताः ॥ अन्येपि मद्द्विषस्तेन रक्षिता दितिजाः पुरा ॥ २० ॥ तस्माद्रत्नजातं तु मया प्यस्य हृतं किल ॥ शंखोप्येवं पुरा देवानद्वि[?]षत्सागरात्मजः ॥ २१ ॥ ममानुजेन निहतः प्रविष्टः सागरोदरं तद्गच्छ कथय स्वस्य सर्वं मथनकारणं ॥ २२ ॥ नारद उवाच ॥ इत्थं विसर्जितो दूतः तदैवेन्द्रेणागतो द्रुतं ॥ तदिन्द्रवचनं दैत्यस्य जालंधरस्य कथितं तथा ॥ २३ ॥ तन्निशम्य तदा दैत्यो रोषात्प्रस्फुरिताधरः ॥ तद्योगमकरोत्तूर्णं सर्वदेवजिगीषया ॥ २४ ॥ तदोद्योगोऽसुरेन्द्रस्य दिग्भ्यः पातालतस्तथा ॥ दितिजाः प्रतिपद्यंत कोटिशः कोटिशस्तथा ॥ २५ ॥ अथ शुंभनिशुंभाद्यैर्बलाधिपतिकोटिभिः ॥ गत्वा त्रिविष्टपं दैत्यो नंदनाधिष्ठितोऽभवत् ॥ २६ ॥ निर्ययुस्त्वमरावत्या देवा युद्धाय दंशिताः

नाम नवमोध्यायः ॥ ९ ॥ नारद उवाच ॥ येदेवैर्निर्जिताः सर्वेदैत्यपा
तालसंस्थिताः ॥ तेहि भूमंडलं याता निर्भयास्तमुपाश्रिता ॥ १ ॥ कदाचिच्छि
न्नशिरसं दृष्ट्वा राहुं स दैत्यराट् ॥ पप्रच्छ भार्गवं देवं केनेदं विहितं प्रभो ॥ २ ॥
भार्गवस्तस्य शिरसश्छेदं राहोः शशंस हि ॥ अमृतार्थं समुद्रस्य मथनं देव
कारितं ॥ ३ ॥ रत्नापहरणं चैव दैत्यानां च पराभवं ॥ तच्छ्रुत्वा क्रोधरक्ता
क्षस्वपितुर्मथनं तदा ॥ ४ ॥ स दूतं प्रेषयामास घस्मरं शक्रसन्निधौ ॥ दूत
स्त्रिविष्टपं गत्वा सुधर्मां प्राप्य सत्वरं ॥ गर्वोद्धरवार्वमौलिस्तु देवेंद्रं वाक्य
मब्रवीत् ॥ घस्मर उवाच ॥ जलंधरोब्धितनयः सर्वदैत्यजनेश्वरः ॥ ६ ॥
दूतोहं प्रेषितस्तेन स यदाह शृणुष्व तत् ॥ कस्मात्त्वया मम पिता मथितो
सागरो द्रिणा ॥ ७ ॥ नीतानि सर्वरत्नानि तानि शीघ्रं प्रयच्छ नः ॥ इति दूत

त्राभ्यामगमज्जलं ॥ कथंचिन्मुक्तमूर्चेस्तु ब्रह्माप्रोवाच सागरं ॥ २६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ नेत्राभ्यामुद्धृतं यस्मादनेनैव जलं मम ॥ तस्माज्जलंधर इति ख्यातो नाम्ना भवत्यसौ ॥ २७ ॥ अधुनैवैष तरुणः सर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ २८ ॥ अवध्यः सर्वभूतानां विना रुद्रं भविष्यति ॥ २८ ॥ यत एष समुद्भूतस्त्वेदानीं गमिष्यति ॥ २९ ॥ नारद उवाच ॥ इत्युक्त्वा शुक्रमाहूय राज्ये तं चाभिषेचयत् ॥ ३० ॥ अथ तद्दर्शनोत्फुल्लनेत्रः सरितां नाथो ब्रह्माणं तमनुगात् ॥ ३० ॥ अथ तद्दर्शनोत्फुल्लनयनः सागरस्तदा ॥ कालनेमिसुतां वृन्दां तद्भार्यार्थमयाचत ॥ ३१ ॥ ते कालनेमिप्रमुखास्ततोसुरास्तस्मै सुतां ते प्रददुः प्रहर्षिताः ॥ सचापि तां प्राप्य सुहृद्वरां वशी सभार्यः सशुक्रसहायवान् बली ॥ ३२ ॥ इति श्री पद्मपुराणे कार्तिकमाहात्म्ये श्रीकृष्णसत्यभामासंवादे जलंधरोत्पत्ति

इत्युक्त्वातंकरेधृत्वाआक्षिपच्चार्णवेभसि॥सोपतत्तत्रसिंधुगंगायासागरस्य
चसंगमे॥१९॥तावत्सवालरूपत्वंमगात्तत्ररुरोदच॥रुदतस्तस्यशब्देन
प्राकंपन्नरणीमुहुः॥२०॥स्वर्गश्चसत्यलोकश्चततस्त्वनादबधिरीकृतः श्रु
त्वाब्रह्माययौतत्रकिमेतदितिविस्मितः॥२१॥तावत्समुद्रस्योत्संगेतंवा
लंसददर्शह॥ततोब्रह्माब्रवीद्वाक्यंकस्यायंशिशुरद्भुतः॥२२॥नि
शम्येतिवचोधातुर्वाक्यंसिंधुरथाब्रवीत्॥एणंस्पृशीरसावालंतस्यो
त्संगेन्यवेशायत्॥२३॥समुद्रउवाच॥भोब्रह्मन्सिंधुगंगायांजातो
ऽयंममपुत्रकः॥जातकर्मादिसंस्कारान्कुरुष्वास्यजगद्गुरो॥२४॥ना
रदउवाच॥एवंवदतिपाथोधौसवालःसागरात्मजः॥ब्रह्माणम
गृहीत्कूर्चेविधून्वन्तंमुहुर्मुहुः॥२५॥धुन्वन्तंतस्यकूर्चंतं॥ने

श्वदंडवक्त्रमोह्व त्वास्तोतुं प्रचक्रमे॥११॥गुरुरुवाच॥नमोदेवाधिदेवाय त्र्यंबककायकपर्दिने॥त्रिपुरघ्नायसर्वायनमोंधकनिषूदने॥१२॥विरूपा यातिरूपायवक्रुरूपायसंभवे॥यज्ञविध्वंसकर्त्रे च यज्ञानांफलदायि ने॥१३॥कालांतकायकालायनागभोगधरायच॥नमोस्तु ब्रह्मशिरोह र्त्रेब्रह्मण्यायनमोनमः॥१४॥नारदउवाच॥एवंस्तुतस्ततदासंभुधिषणनि जगादह॥संहरन्नयनज्वालांत्रिलोकीदहनक्षमां॥१५॥वरंवरयमोवु द्धिप्रीतस्तुत्यानयातव॥इंद्रस्यजीवदानेनजीवेतित्वंप्रयांव्रज॥१६॥ गुरुरुवाच॥यदितुष्टोसिदेवत्वंपाहींद्रंशरणंगतं॥अग्निरेषसमंयातु भालनेत्रसमुद्भवः॥१७॥ईश्वरउवाच॥पुनःप्रवेशमायातिभालनेत्रं कथंशिखी॥एनंत्यक्ष्याम्यहंदूरंयथेंद्रंनैवपीडयेत्॥१८॥नारदउवाच॥

दउवाच॥शृणुराजन्नवहितोमहात्म्यंतुलसीभवं॥सेतिहासंपुराव
त्तंतत्सर्वंकथयामिते॥४॥पुराशक्रःशिवंद्रष्टुंस्वर्गात्कैलासपर्वतंस
र्वदेवैःपरिवृतस्त्वप्सरोगणसेवितः॥५॥यावद्गतःशिवगृहंतावत्तत्र
सदृष्टवान्॥पुरुषंभीमकर्माणंदंष्ट्रानयनभीषणं॥६॥सपृष्टस्तेनक
स्त्वंनोछलातोजगदीश्वरः॥एवंपुनःपुनःपृष्टःसयदानोचिवान्सप
७॥ततःक्रुद्धोवज्रपाणिस्तंनिर्भर्त्स्यवचोब्रवीत्॥रेमयापृष्टमानो
पिनोत्तरंदत्तवानसि॥८॥अतस्त्वांहन्मिवज्रेणकस्तेत्रातास्तिदुर्म
ते॥नारदउवाच॥इत्युदीर्य्यततोवज्रीवज्रेणाभ्यहनद्दृढं॥९॥तेना
स्यकंठेनीलत्वंप्रगाढंजंचभस्मतां॥ततोरुद्रःप्रजज्वालतेजसा
प्रदहन्निव॥१०॥दृष्ट्वाबृहस्पतिस्तूर्णंकृतांजलिपुटोभवत्॥इंद्र

महापुण्यास्तेषां सर्वफलोदयः ॥ २८ ॥ विष्णुभक्तिरतायेस्युः कार्तिकव्रतका
रिणः ॥ देहस्थितानिपापानिविनाशंयांतितत्क्षणात् ॥ २९ ॥ कथास्यामोनद
त्यैवयथोर्जव्रतकृन्नरः ॥ ३० ॥ इत्यूर्जव्रतनियमान्शृणोतिभक्त्यापायोवैन
तःकथयतिवैष्णवाग्रे ॥ तेसम्यक्व्रतकारणात्फलंलभंतेहृष्टास्तत्कलुष
विनाशनंलभंते ॥ ३१ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेकार्तिकमाहात्म्येकृष्णस
त्यभामासंवादेउद्यापनविधिवर्णनोनामाष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ पृ
थुरुवाच ॥ यत्त्वयाकथितंब्रह्मन्व्रतमूर्जस्यविस्तरात् ॥ तत्रयातुलसी
मूलेविष्णोःपूजात्वयोदिता ॥ १ ॥ तेनाहंप्रष्टुमिच्छामिमहात्म्यंतुलसीभवं
कथंसातिप्रियाविष्णोर्देवदेवस्यशार्ङ्गिणः ॥ २ ॥ कथमेषासमुत्पन्नाक
स्मिन्स्थानेचनारद ॥ एतद्ब्रूहिसमासेनसर्वज्ञोसिमतोमम ॥ ३ ॥ नार

श्चतुलसीतथा ततोगांकपिलांतत्रस्रजयेद्विधिवद्व्रती २० गुरुंवृतोपदेष्टा
रंवस्त्रालंकारणादिभिः सपत्नीकंसमभ्यर्च्य तांश्चविप्रान्क्षमापयेत् २१
युष्मत्प्रसादाद्देवेशः प्रसन्नोममसर्वदा व्रतादेस्माद्वयत्पापंसप्तजन्मकृते
नया २२ तत्सर्वनाशमायातुस्थिरान्वास्तु संततिः मनोरथाश्चसफलाः
संतुनित्यंममार्चनात् २३ देहांतेवैष्णवस्थानंप्राप्नुयामतिदुर्लभं इतिक्षमा
प्यतान्विप्रान्प्रसाद्यचविसर्जयेत् २४ तामर्चांगुरवेदद्यात्तत्पुत्रांतदाव्र
ती ततःसुहृद्गुरुयुतः स्वयंभुंजीतवाग्यमान् २५ कार्तिकेवाथवातपसि
विधिरेवंविधिस्मृतः एवंयःकुरुतेसम्यक्कार्तिकस्यव्रतंनरः २६ विपा
प्मासर्वनिर्मुक्तोविष्णुसान्निध्यगोभवेत् सर्वव्रतैःसर्वतीर्थैःसर्वदा
नैश्चयत्फलं २७ तत्कोटिगुणितंज्ञेयंसम्यगस्यविधानतः तेधन्यास्ते

कुर्वतां गोसहस्रप्रदत्तफलंसममुदाहृतं १२ गीतनृत्यादिकंकु
र्वन्दर्शयन्कौतुकानिच पुरतोवासुदेवस्यरात्रौयोहरिजागरे १३
पठन्विष्णुचरित्राणियोरंजयतिवैष्णवान् सुखेनकुरुतेवापस्वेच्छाल
पांश्चवर्जयेत् १४ नावैरतैर्नरोयस्तु कुरुतेहरिजागरं दिनेदिनेतस्य
पुण्यंतीर्थकोटिसमंस्मृतं १५ ततस्तुपौर्णमास्यांचसपत्नीकान्द्वि
जोत्तमान् त्रिंशन्मितानथैकंवास्वशक्त्यावानिमंत्रयेत् १६ वरान्दत्वा
यतेविष्णुमत्स्यरूपी जनार्दनः तस्यादत्तंकृतंजप्तंतदक्षयफलंस्मृतं १७
मृतस्तान्भोजयेद्विप्रान्पायसान्नादिनाव्रती आतोदेवाइतिमंत्रां
जुहुयात्तिलपायसं १८ प्रीत्यर्थंदेवदेवस्यदेवानांचपृथक्पृथक्
दक्षिणांचयथाशक्तिप्रदद्यात्प्रणम्यतान् १९ पुनस्तेसमनुध्येदेवां

1300

पुण्यशीलं सुशीलं च जयं विजयमेव च ४ तुलसीमूलदेशे च सर्वतोभद्रमे
व च चतुर्भिर्वर्णकैः सम्यक् सोभाद्युतमलंकृतं ५ तस्योपरिस्थापयेत् विधानं
पंचरत्नसमन्विते महाफलेन संयुक्तं कुंभं तत्र निधाय च ६ पूजयेत्तत्र
देवेशं शंखचक्र[illegible]धरं कौशेयपीतवसनयुतं जलधिकन्यया ७
इंद्रादिलोकपालांश्च मंडले पूजयेत्सुती [illegible]प्रतिबुद्धो सौ च यो दश प
यतः स्मरेः [illegible]र्चितश्चतुर्दश्यां तस्मात्पूज्यास्तिथाविह ८ तस्यामुप
वसेद्भक्त्या [illegible]ताः प्रियतमानसाः पूजयेद्देवदेवेशं सौवर्णेषु वेनुत्रया
९ उपचारैः षोडशभिर्नानाभक्ष्यसमन्वितैः रात्रौ जागरणं कुर्यात् गी
तवाद्यादिमंगलैः १० मतिं कुर्वंति ये भक्त्या जागरे चक्रपाणिनः जन्मां
तरशतोद्भूतैस्ते मुक्ताः पापसंचयैः ११ नराणां जागरे विष्णोर्गीतनृत्यं च

तिकारिणः ॥ २७ ॥ नसमर्थो भवेद्वक्तुं ब्रह्मापी हि चतुर्मुखः ॥ विष्णुप्रियं स

कलकल्मषनाशनं चसंतुन पौत्रधनधान्यसमृद्धिकारि ॥ ऊर्जेव्रतंस

नियमकुरुतेमनुष्यकिंतस्यतीर्थपरिशीलनसेवयाच ॥ २८ ॥ इतिश्री

पद्मपुराणेकार्तिकमहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेनीयमक

थननामसप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ नारद उवाच ॥ अथोर्जेव्रतिनः सम्यक्

उद्यापनविधिंनृप ॥ तच्छृणुष्वमयाख्यातंसविधानंसमासतः ॥ १ ॥ ऊर्जे

शुक्लचतुर्दश्यांकुर्यादुद्यापनव्रती ॥ व्रतसंपूर्णतार्थायविष्णुप्रीत्यर्थ

मेवच ॥ २ ॥ तुलस्याउपरिष्टात्तुकुर्यान्मंडपिकांशुभां ॥ सतोरणांचतुर्द्वारां

पुष्पचामरशोभितां ॥ ३ ॥ द्वारेषुद्वारपालांश्चपूजयेन्मृन्मयान्पृथक्

1302

तं च दग्धान्नं नैवाद्याद्दै कार्त्तिकव्रती ॥१६॥ एतानि वर्जयेन्नित्यं व्रती सर्वव्रते

ष्वपि ॥ कृष्माण्डं चापि कुर्वीत स्वशक्त्या विष्णुतुष्टये ॥१७॥ रजस्वलां त्य

जेन्म्लेच्छ पतितान्व्रात्यकैः सह ॥ द्विजद्विट् वेदवाह्यैश्च न वदेत्सर्वदा

व्रती ॥१८॥ याचनं फलमेतेत् ह वर्जयेत्सर्वदा गृही ॥ यन्योपि वर्जयेत्तद्वि

चिन्हितः प्रभुञ्जीत यतेन्नरे ॥१९॥ तत्सुनब्राह्मणे दत्वा भक्षयेत्सर्व देवहि ॥

एवमेवाहिमाद्येपि कुर्याद्वै नियमान्व्रती ॥२०॥ हरिजागरणं तत्र प्रति

वाद्येन कारयेत् ॥ यथोक्तकारिणं दृष्ट्वा कार्त्तिकव्रतिनं नरं ॥२१॥ यमदूताः पलायन्ते गजाः सिंहार्दिता यथा ॥ वरं विष्णुव्रतं ह्येतत्तत्र न यज्ञ

शतयाजकः ॥२२॥ यज्ञं कृत्वाप्नुयात्स्वर्गं वैकुंठं कार्त्तिकव्रती ॥ भुक्तिमु

क्तिप्रदानीह यानि क्षेत्राणि भूतले ॥२३॥ वसंति तानि तद्देहे कार्त्तिकव्र

येत्कार्तिकव्रती ८ प्राण्यंगमामिषं चूर्णं फलेजंबीरमामिषं आन्येन
स्वकापोक्तं घन्नंपर्युषितंतथा ९ गोछागमहिषीदुग्धादन्यदुग्धं
हिमामिषं द्विजक्रीतारसाः सर्वे लवणं न्नमिजं तथा १० ताम्रपा
त्रे स्थितं गव्यं जलं पल्वलसंस्थितं आत्मार्थेपाचितं चान्नं आमिषं
तत्स्मृतं बुधैः ११ ब्रह्मचर्यमधः शय्यां पत्रावल्यां तु भोजनं चतुर्थका
ले भोजीत कुर्यादेवं सदाव्रती १२ नरकस्य चतुर्दश्यां तैलाभ्यंगं तु का
रयेत् अन्यत्र कार्तिके स्नायी तैलाभ्यंगं न कारयेत् १३ पलांडुं लशु
नं गृंजनं छत्राकं गृंजनं तथा नालिकां मूलकं सिग्रुं वर्जयेत्कार्तिके व्रती
१४ अलाबुं चापि हिंताकं कुष्मांडं बृहतीफलं कलिंगं च कपित्थं च वर्ज
येद्वैष्णव व्रती १५ सुनिर्दिष्टं च काकैश्च सूतिकान्नं च वर्जयेत् द्विपाचि

1304

कार्तिकव्रतिनांपुंसांनियमार्थप्रकीर्तिताः तान्शृणुष्वमहाराजकथ्य
मानान्समासत. १ अन्नदानंगवाग्रासोवैष्णवैःसहसंकथा बोध
नपरदीपस्यधर्मनाशंमनीषिणः २ हविष्यभोजनंकुर्यात्कार्तिके
चसदाव्रती हैमन्तिकंसितास्विन्नधान्यमुद्गास्तिलायवा ३ कलायकंगु
नीवारावास्तूकंहिलमोचकं षष्टिकाकालशाकंचमूलकंकेमुकेतरं ३
केसैंधवसामुद्रंलवणंदधिसर्पिषा पयोनुद्धृत्यसारंचपनसाम्रहरीतकी
४ पिप्पलीजीरकंचैवनागरंगकर्तिविणी कदलीलवलीधात्रीफलान्यगुड
मैसवं ५ अतैलपक्वंमुनयोहविष्यंप्रचक्षते सर्वामिषाणिनाशानिक्षो
डसौवीरकंतथा ६ राजमाषादिकंचापिनैवाद्यात्कार्तिकव्रती द्विदलंति
लतैलंचतथान्नंशाकदूषितं ७ नावद्रुक्षसकृदुक्षंवर्जयेत्कार्तिकव्रती
८ देववेदद्विजानांचगुरुगोव्रतिनांतथा स्त्रीराजमहतांनिंदांवर्जे

कदाचिच्छुभमिच्छता ॥ २८ ॥ तां वैहरिप्रियां देवीं तुलसीमर्च्चयेन्नृतीं प्रदक्षिणान्नमस्कारान्कुर्यादेकाग्रमानसः ॥ २८ ॥ देवैस्त्वंनिर्मिता सर्वं अर्चिता मुनीश्वरैः ॥ नमोनमस्ते तुलसी पापं हर हरिप्रिये ॥ २९

ततो विष्णुकथां कृत्वा पोराणिकं ध्यमानसः ॥ तं वृष्ट्वा नमुनिं विप्रं भजयेद्भक्तिमान्बुती ॥ ३० ॥ एवं सर्वविधिं सम्यक् सर्वांङ्गे भक्तिमान्नरः ॥ करोति यस्तु हद्भ मते नारायणसालोकतां ॥ ३१ ॥ रोगापहं पापविनाशकृत्परं सहुद्धिदं पुत्रधनादिसाधकं ॥ मुक्तेर्निदानं नहि कार्तिकव्रताद्विष्णुप्रियादन्यदिहास्ति भूतले ॥ ३२ ॥ इति श्री पद्मपुराणे कार्तिकमहात्म्ये कृष्णसत्यभामासंवादे षष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥ नारद उवाच

1306

वर्त्तते पितृसंघैर्यो तिलास्तत्संख्यमब्दानि पितरः स्वर्गवासिनः २१
ततो जलाद्विनिःक्रम्य शुचिवस्त्रावृतो व्रती प्रातःकालोदितं कर्म
समाप्यार्च्यो हरिः पुनः २२ तीर्थानि देवान्संस्मृत्य पुनरर्घ्यं प्रद-
पयेत् गंधपुष्पफलैर्युक्तान् भक्तितत्परमानसः २३ व्रतिनः का-
र्तिके मासि स्नातस्य विधिवन्मम ः गृहाणार्घ्यं मया दत्तं दनुजेंद्रनि-
षूदन ः २४ ततश्च ब्राह्मणान् भक्त्या भोजयेद्वेदपारगान् गंधैः पु-
ष्पैः सतांबूलैः पूर्णमेत्स्वपनः पुनः २५ तीर्थानि दक्षिणपदे
वेदाश्च मुखमाश्रिताः सर्वांगे देवताश्चापि संप्रजितास्तेत दर्शनात् २६
अमक्तरूपिणो विप्रोः स्वरूपब्राह्मणा भुवि नावमान्यो नो विरोध्यो

त्र्योदश्यां चनस्नायात् धात्र फलतिलैः सह २३ आदौकुर्यान्मल
स्नानंमंत्रस्नानंततः परं स्त्रीशूद्राणांनवेदोक्तैर्मंत्रैस्तेषांपुराणजैः
२४ विधानंदेवकार्य्याय यथपुराभक्तिभाविताः सविष्णुः सर्वपापघ्नः
पुनातुकृपयात्रमां २५ विष्णोराज्ञामनुप्राप्यकार्त्तिकव्रतकारणात्
रक्षंतुदेवास्तेसर्वेमांपुनातुसवासवः २६ वेदमंत्रासबीजास्तुसरहस्याः
सबीजकाः कश्यपाद्याश्चमुनयोमांपुनातुसदैवते २७ गंगाद्याः सरितः
सर्वास्तीर्थानिजलदानदाः ससप्तसागराः सर्वेमांपुनंतुजलाशये २८
पतिव्रतास्त्वदित्याद्याः यक्षाः सिद्धाः सपन्नगाः ओषध्यः सर्वतश्चा
पिमांपुनंतुत्रिलोकजाः २९ एभिस्नात्वाव्रतीमंत्रैर्हस्तान्यस्तपवित्रकः
देवर्षिमानवपितॄन्तर्प्पयेत्स्वयथाविधिः ३० यावंतः कार्त्तिकेमासि

1308

धातुपदं ५ कृतोदेवा प्रवतुनोयतोविष्णुर्विचक्रमे तैरेवसहितः सर्वैः मुनिवृंदमरवान्वितैः ६ कार्तिकेहंकरिष्यामिप्रातस्नानंज नार्दन प्रीत्यर्थंतवदेवेशदामोदरमयासह ७ ध्यात्वाहंत्वांच देवेशजलेस्मिन्स्नातुमुद्यतः तवप्रसादात्पापंमेदामोदरविनस्य तु ८ नित्यनैमित्तिकेकृष्णकार्तिकेपापनाशने गृहाणार्घ्यंम यादत्तंराधयासहितोभवान् १० स्नात्वाभागीरथींविष्णुंशिवंस्र र्यंजलविशेत नाभिमात्रेजलेतिष्ठतव्रतीस्नायाद्यथाविधिः ११ तिलामलकचूर्णेनगृहीस्नानंसमाचरेत् वनस्थानांयतीनांच तुलसीमूलमृत्तिका १२ सप्तमीदर्शनवमीद्वितीयाद्वादशीषुच

दनुजेंद्रनिषूदन ९ व्रतिनःकार्तिकेमासिस्नातस्यविधिव न्मम गृहाणार्घ्यंमयादत्तं

निर्धूतपापाः सह सर्वजैस्तैः प्रयांति विष्णोर्भवनं च तेनराः ॥३१॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमाहात्म्ये कृष्णसत्यभामासंवादे पंचमोध्यायः ॥५॥ नारद उवाच ॥ नाडिद्वयावशिष्टायां रात्र्यां गच्छेज्जलाशयं तिलदर्भाक्षतापुष्पगंधाद्यैः सहितः शुचिः १ मनुष्येदेवखाते च नद्यां नद्यश्च संगमे क्रमाद्दशगुणं स्नानं तीर्थे तद्द्विगुणं स्मृतं २ विष्णुं स्मृत्वा ततः कुर्यात्संकल्पं स्नानस्य तु तीर्थादिदेवताभ्यश्च क्रमादर्घ्यादि दापयेत् ३ नमः कमलनाभाय नमस्ते जलशायिने नमस्तेस्तु हृषीकेश गृहाणार्घ्यं नमोस्तु ते ४ वैकुंठे च प्रयागे च तथा वदरिकाश्रमे यतो विष्णुर्विचक्रामे त्रिधा संख्य

नमपुष्पकर्पूरैश्चामद्रक्तानां च गायतां ॥ न गच्छंति नरा मूढास्तेन दुःख्या
भवंतिहि ॥ २४ ॥ शिरषोन्मत्तगिरिजा मल्लिका शाल्मली भवैः ॥ अर्कजै
कर्णिकारैश्च विष्णुर्नार्च्यस्तथाक्षतैः ॥ २५ ॥ जपाकुंदसिरीषैश्च यूथि
कामालती भवैः ॥ केतकी नव पुष्पैश्च नैवार्च्यः शंकरः सदा ॥ २६ ॥ गणे
शं तुलसीपत्रै दुर्गां नैव तु दुर्वया ॥ मुनिपुष्पैस्तथा सूर्यं लक्ष्मीकामो न चा
र्चयेत् ॥ २७ ॥ अन्योयानि प्रशस्तानि पूजायां सर्वदैव तु ॥ एवं पूजाविधिं
कृत्वा देवदेवं क्षमापयेत् ॥ २८ ॥ मंत्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं सुरे
श्वर ॥ पूजितोसि मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे ॥ २९ ॥ ततः प्रदक्षिणं कृ
त्वा दंडवत्प्रणिपत्य च ॥ पुनः क्षमापये देवं गायनाद्यैः समर्चयेत् ॥ ३०
विष्णोः शिवस्यापि च पूजनादिकं कुर्वंति सम्यक् निशि कार्तिके ये ॥

तक्षकर्पासनिर्गुंडिवृक्षत्वक्षकात् करेरंडविंधाद्यान्वर्जयेद्दन्तधावने १७
ततोविष्णोः शिवस्यापिगृहंगछेत्प्रसन्नधी गंधपुष्पार्घतांबूलंगृहीत्वाभ
क्तितत्परः १८ तत्रदेवस्यपाद्यादीनुपचारान्पृथक्पृथक् कृत्वास्तु
त्वापुनर्नत्वाकुर्याद्गीतादिमंगलान् १९ तालवेणुमृदंगादीन्ध्वनियुक्ता
न्सनर्तकान् पुष्पैर्धूपैस्ततांबूलैर्गायकानपिचार्चयेत् देवालयेगानपराय
चतेविष्णुर्हिनिश्चयः १९ तपांसियज्ञदानानिकृतानिद्विजपुंगव तुष्टिदा
निकलौयानिज्ञत्वादानंविशिष्यते २० कृत्वंवसामिदेवर्षे यामयापेक्षस्त
पार्थिव विष्णुरेवंतदाप्राहमद्भक्तिपरितोषितः २१ नाहंवसामिवैकुंठेयो
गिनांहृदयेनहि मद्भक्तायत्रगायंतितत्रतिष्ठामिनारद २२ तेषांस्रजादि
कंगंधपुष्पादिक्रियतेनरैः तेनप्रीतिंपरांयामिनतथामत्प्रपूजनात् २३

वाचंनियम्यप्रयत्नेननष्ठीवनोच्छ्वासवर्जितः ६ कुर्यान्मूत्रपुरीषेचरात्रौवैदक्षि
णामुखः गृहीतशिश्नश्चोत्थायगृहीतशुचिमृत्तिकः ७ गंधलेपक्षयकरंशौ
चंकुर्यादतंद्रितः एकालिंगेगुदेपंचत्रिवामेदशचोभयोः ८ त्रितिपादयोश्चै
वगृहीणांशौचमुच्यते एतद्द्विगुणंप्रोक्तंब्रह्मचारीवनस्थयोः ९ यते
श्चतुर्गुणंरात्रौतदर्द्धंशौचमाचरेत् तदर्द्धंरुजिमार्गेचस्त्रीशूद्राणांतदर्द्धकं १०
शौचंकर्मविहीनस्यसकलानिःफलाः क्रियाः मुखशुद्धिविहीनस्यनमं
त्राःफलदाःस्मृताः ११ दंतजिह्वाविशुद्धिंचततःकुर्यात्प्रयत्नतः आयुर्ब
लंयशोवर्च्चः प्रजापशुवसूनिच ब्रह्मप्रज्ञांचमेधांचत्वन्नोदेहिवनस्पते
इतिमंत्रसमुच्चार्यद्वादशांगुलयागृहीत् १३ समिध्क्षीरवृक्षस्यक्षयाहे
पोषणंविना प्रतिपद्दर्शषष्ठीचनकुर्याद्दंतधावनं १४ चंद्रसूर्योपरागे
चनकुर्याद्दंतधावनं अपांद्वादशगंडूषैर्मुखशुद्धिर्विधीयते १५ कंटकी

गात्सवे धा । देवाः सर्वेऽपि कार्त्तिके तत्र तस्य पुण्यं तत्पुण्यं न प्राप्नुवन्ति ये परे ॥ २९ ॥ इमं गाथां च यः श्रुण्यात् श्रावयेद्वापि विशुद्धचित्तः ॥ महाफलं सतीर्थे राजेन्द्र विनयेन कृत्वा फलं तत्समवाप्नुयाच्च ॥ ३० ॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमाहात्म्ये कृष्णसत्यभामासंवादे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ पृथुरुवाच ॥ महाफलं त्वया प्रोक्तं मुने कार्तिकमाघयोः ॥ तयोः स्नानविधिं सम्यक् नियमानपि नारद ॥ १ ॥ उद्यापनविधिं ब्रूहि यथावत्कृपणस्य मे ॥ नारद उवाच ॥ त्वं विष्णोरंशजातोऽसि न ज्ञातं विद्यते तव २ तथापि वदतः सम्यक् महात्म्यं शृणु वै नृप आश्विनस्य तु मासस्य या शुक्ला एकादशी भवेत् ३ कार्तिकस्य व्रतानीह तस्यां कुर्यादतन्द्रितः रात्र्यां तुर्ययामे शय्यायां समुत्तिष्ठेत्स दा व्रती ४ नेत्रे त्यक्त्वा ग्रामाद्बहिः सोदकं भाजनं दिवा संध्यासु क नीस्थ्य ब्रह्मसूत्रः उदङ्मुखः ५ अन्तर्धाय तृणैर्भूमिं शिरः प्रावृत्य वाससा

तथा धीराः कुर्वंति मम सन्निधौ मत्तनुं प्रविशंत्येव न पुनर्जन्मिनो नराः २१
पितॄनुद्दिश्य ये श्राद्धं कुर्वंत्यत्र समागताः तेषां पितृगणाः सर्वे यांति तन्मत्स
लोकतां २२ कालोप्ययं महापुण्यः फलदोस्तु सदा नृणां सूर्ये मकरगे प्रा
प्तस्तावि नापापनाशनं २३ मकरस्थे रवौ माघे प्रातःस्नानं प्रकुर्वता दर्श
नादेव पापानि यांति सूर्योदये यथा तमः २४ सलोकत्वं सरूपत्वं सामीप्यत्वं त्रयं क्र
मात् नृणां ददाम्यहं स्नानात् माघे मकरगे रवौ २५ यूयं मुनीश्वराः सर्वे श्र
णुध्वं वरदोस्मि नः बदरीवनमध्येहं सदा तिष्ठामि सर्वगः २६ अन्यत्र
दशभिर्वर्षैस्तपसा चाप्यते फलं तत्त्वेत्र दिवसेकेन भवद्भिः प्राप्यते सदा २७
स्थानस्य दर्शनं तस्य ये कुर्वंति नरोत्तमाः जीवन्मुक्तास्तदा ते स्युः पापं नैवा
वतिष्ठति ॥ २८ ॥ सूत उवाच ॥ एवं देवान्देवदेवस्तदुक्त्वा तत्रैवांतर्धानमा

स्मिन्त्रयोवेदान्नष्टान्प्रापुः पुनः स्वयं ॥ यत्र नागान्वयंप्राप्तास्त्वत्प्रसादा
द्रमापते ॥१३॥ स्थानमेतदतिश्रेष्ठं पृथिव्यां पुण्यवर्द्धनं ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदं चा
स्तु प्रसादात्भवतः सदा ॥१४॥ कालोप्ययंमहापुण्योवुत्सवघ्नादिविशुद्धि
कृत ॥ दत्तात्रेयकरस्मास्तवरमेनंदस्व नः ॥१५॥ विष्णुरुवाच ॥ मया
प्येतन्मतंदेवायद्भवद्भिरुदाहृत तत्तथास्तु कलौ भक्त्यैतत्क्षेत्रमितिएष्या १६
स्यैवंवंशोद्भवोराजागंगामात्रानयिष्यति सासूर्यकन्ययाचात्रकालिंद्या
योगमेष्यति १७ यूयंचसर्वेबुत्राद्य निवसध्वंमयासह तीर्थराजेतिविख्या
तिंतीर्थमेतद्भविष्यति १८ दानंतपोव्रतंहोमोजपः पूजादिकाः क्रियाः अ
नंतफलदाः संतुमत्सान्निध्यकराः सदा १९ ब्रह्महत्यादिपापानिवक्रुजं
न्मकृतान्यपि दर्शनादस्यतीर्थस्यविनाशंयांतितत्क्षणात् २० देहत्याग

७

1317

॥श्रीविष्णुरुवाच॥ जलांतरविनिर्गतस्तकयूयंवेदान्समार्गय॥ ५॥ आनयध्वंत्वरिताश्चसरहस्याञ्जलांतरात्॥ तावत्प्रयागेतिष्ठामिदेवतागणसंयुतः॥ ६॥ नारदउवाच॥ ततस्तेः सर्वमुनिभिस्तपोवलसमन्विताः उद्धरिताषडंगास्तेवेदाययज्ञसमन्विताः॥ ७॥ तेबुध्यावन्निंतंयेनलब्धंतावन्मितंस्यहि॥ ससएवक्रमाधिजोतस्तदाप्रभृतिपार्थिव॥ ८॥ अथसर्वेपिसंगम्यप्रयागंमुनयोययुः॥ विष्णवेसविधात्रेतेलब्धान्वेदान्न्यवेदयत्॥ ९॥ लब्धावेदान्सयज्ञांस्तकवुब्रह्माहर्षसमन्वितः॥ अजयदश्वमेधेनदेवर्षिगणसंवृतः॥ १०॥ यज्ञांतेदेवगंधर्वासिद्धपन्नगगुह्यकाः निपत्यदंडवद्भूमौविज्ञप्तिंतत्रचक्रिरे॥ ११॥ देवाउचुः॥ देवदेवजगन्नाथविज्ञप्तिंशृणुनःप्रभो हर्षकालोयमस्माकंतस्मात्त्वंवरदोभवः १२ स्थाने

राम॰

७

न्ममरणाद्यैस्तु हन्तमेतद्वृत्तोत्तमं ॥ यथोक्तविधिना सम्यक् कृते मात्या भवता
मपि ॥२९॥ एकादश्यां यतश्चाहं नवद्धिः प्रतिबोधितः ॥ अतस्त्वेयातिथि
र्मान्या अतीव प्रीतिदा मम ॥३०॥ व्रतद्वयं सम्यगिदं नरैः ॥ कृतं सान्निध्यकृ
न्मेन तथान्यदस्ति ॥ दानानि तीर्थानि तपांसि यज्ञाः स्वर्ल्लोकदान्येव सुरे
न्मानि ॥३१॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमहात्म्ये कृष्णसत्यभामासं
वादे नाम त्रतीयोध्यायः ॥३॥ नारद उवाच ॥ इत्युक्त्वा भगवान् विष्णुः
शफरीतुल्यरूपधृक् ॥ स्वात्मपातांजलौ विंध्यवासिनः कश्यपस्य सः ॥१॥ स
तं कमंडलौ क्षिप्त्वा कृपयेक्षितवान् मुनिः ॥ तावत्स न ममौ तत्र ततः कूपेन्यवे
शयत् ॥२॥ तत्रापि न ममौ तावत् कासारं प्रापयत् स तं ॥ एवं स सागरे क्षिप्तस्तत्र
सोप्यवर्द्धत ॥३॥ ततो बभौ स तत्रैव विष्णुर्मत्स्यस्वरूपधृक् ॥ अथ तत्स्व
करे धृत्वा वदरीवनमागमत् ॥४॥ तत्राहूय ऋषीन् सर्वान् निदमाज्ञापयत् प्रभुः

दद्भुतपुण्यंयस्माज्जातेवःसुखकारणं २१ वेदाःसंखहृताःसर्वेतिष्ठंतु
दकसंस्थिताः नानानयाम्यहंदेवाहत्वासागरनंदनं २२ ग्रद्यप्र
न्तिवेदास्तुमंत्रवीजसमन्विताः प्रत्यब्दकार्त्तिकेमासिवेप्राम्य
त्वमुसर्वदा २३ ग्रद्यप्रभृत्याहमपिभवामिजलमध्यगः भवंतिपि
मयासार्द्धंनायांनुसमुनीश्वराः २४ कालेस्मिन्येचकुर्वंतिप्रातःस्ना
नंद्विजोत्तमाः तेसर्वेयज्ञावभृथेःसुस्नाताःस्युर्नसंशयः २५ येका
र्तिकव्रतसम्यककुर्वंतिमनुजाःसदा तेदृष्टातेत्वयाशक्रप्राप्यम
द्रवनसदा २६ विघ्नेभ्योरक्षणंतेषांत्वयाकार्यंमत्वया २७ देया
त्वयाचवरुणपुत्रपौत्रादिसंततिः २७ धनवृद्धिर्धनाध्यक्षत्वयाक
र्यानंदजया ममरूपधराःसाक्षात्जीवन्मुक्तायतेनराः २८ ग्राज

संस्थिते १३ अथब्रह्मासुरैः साकं विष्णुद्वारणमन्वियात् रजोपकरण
न्नरह्वैकुंठभवनंगतः १४ तत्रतस्यप्रबोधाय गीतवाद्यादिकाः क्रियाः
चक्रुर्देवास्तथागंधधूपदीपान्नमुकुंदुकुः १५ अथप्रबुद्धोभगवान्स्त
द्भक्तिपरितोषितः दर्षितान्सुरांस्तत्रसहस्माकेसमाकृतिः ॥१६॥ उपचा
रैः षोडशभिः संपूज्य विदशास्तदा ॥ दंडवत्पतितोभूमौतानुवाचाय
माधवः ॥१७॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ वरदोहंसुरगणागीतवाद्यादिमंगलैः
मनोभिलषितान्कामान्सर्वानेवददानिवः १८ इयंस्यप्रबुद्धेकाद
श्यायावद्द्वादशीदिनेभवेत् निशायांतूर्यांसमीपेषायं गीतवाद्यादिमंगलान्
१९ कुर्वंतिनित्यंमनुजाः भवद्भिश्चयथाकृतं तेमत्प्रियकरानित्यं
मत्सान्निध्यंव्रजंतिहि २० पाद्यार्घाचमनीयार्घैर्भवद्भिर्यद्यथाकृतं त

त्मजः त्रिलोकीमयनेशक्तः महाबलपराक्रमः ५ जित्वा देवान्निराहत्य
स्वर्लोकात्समहासुरः इंद्रादिलोकपालानामधिकारान्स्तदाहरत् ६
तद्भयाद्दूयतेदेवाः सुवर्णाद्रिगुहांगताः न्यवसन्बहुवर्षाणि सावेदे
याः सवासवाः ७ सुवर्णाद्रिगुहादुर्गसंस्थितास्त्रिदशा यदा तेद्भय
नैवमन्वुक्तेतदादैत्यो विचारयत् ८ हृताधिकारास्त्रिदशामयाद्य
ह्यपिनिर्जिताः लक्ष्यंतेबलयुक्तास्तेकरणीयंमयाद्यकिं ९ अद्यज्ञा
तंमयादेवावेदमंत्रबलान्विताः तान्हरिष्येततः सर्वेबलहीना
भवंतिवै १० इतिमत्वाततोदैत्यो विष्णुमालक्ष्यनिद्रितं सत्यलोका
ज्जहाराशुवेदानपिस्वयंभुवः ११ नीतास्तेनतेवेदास्तद्भयात्तेनि
राक्रमन् तोयानिविविशुर्मंत्रबीजसमन्विताः १२ तन्मार्गमा
णः सर्वोपिसमुद्रांतर्गतोऽभ्रमत् नददर्शततोदैत्यः क्वचिदेकत्र

नानवाः खलु ॥ २८ ॥ कार्तिकव्रतपुण्यस्य नाप्नुवंति कलामपि ॥ २९ ॥ सूत
उवाच ॥ इत्थं निशम्य भुवनाधिपतेस्तदानीं प्राक्जन्मपुण्यमनवैभव
जातहर्षा ॥ विश्वेश्वरं त्रिभुवनैकनिदानहेतुं कृष्णं प्रणम्य वचनं निजगा
द सत्या ॥ ३० ॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमहात्म्ये कृष्णसत्यभा
मासंवादे पूर्वजन्मकथनं नाम द्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ सत्यभामो
वाच ॥ सर्वेपि कालावयवास्तव कालस्वरूपिणः मासानां तु कथं नाथ स
मासः कार्तिको वरः ॥ १ ॥ एकादशी तिथीनां च मासानां कार्तिकप्रियः ॥ कथं
ते देवदेवेश कारणं किं च कथयस्व ॥ २ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ साधु पृष्टं त्व
या कांते तच्छृणुष्वैकमानसा ॥ पृथोर्वैण्यस्य संवादमहर्षेर्नारदस्य च ॥ ३
एवमेव पुरा पृष्टो नारदः पृथुना प्रिये ॥ उवाच कार्तिकाधिक्यकारणं स
र्वविन्मुनिः ॥ ४ ॥ नारद उवाच ॥ शंखनामा भवत्पूर्वं असुरः सागर

का० मा०

४

स्याज्ज्वलदग्निशिखोपमा कार्तिकव्रतपुण्येन मत्सान्निध्यगता भवत् २०
अथ व्रह्मादिदेवानां यथा प्रार्थनया भुवं आगतोहं गणाः सर्वे यातास्तेपि
मयासह २१ एते हि यादवाः सर्वे मदंशा एव भामिनी पिता ते देवसर्माभूत्
सत्राजिदपि यः स्वयं यश्चंद्रसमो सोऽक्रूरस्त्वंस्ता गुणवती शुभे २२ का
र्तिकव्रतपुण्येन वकुलप्रीतिदायिनी मम द्वारि त्वया पूर्वं तुलसीवाटिका
कृता २३ तस्मादयं कल्पतरुस्त्वां गृहागतः शुभे कार्तिके दीपदानं च
त्वया यत्तु कृतं पुरा २४ त्वद्देहगेहसंस्थेयं तस्माल्लक्ष्मीः स्थिरा भवत् यच्च
व्रतादिकं सर्वं विष्णवे भर्तृरूपिणे २५ निवेदितवती तस्मान्मम भार्या त्वमा
गता आजन्ममरणात्सर्वं यत्कार्तिकव्रतं कृतं २६ कदाचिदपि तेन त्वं
मद्वियोगं न पश्यसि एवं ये कार्तिके मासि नरा व्रतपरायणाः २७ मत्सा
न्निध्यगतास्तेपि प्रीतिदा त्वं यथा मम यज्ञदानव्रततपः कारिणः

रामः

५

महापातकिनोपिवा १२ संमार्जनंगृहेविष्णोस्वस्तिकादिनिवेदनं ६ विष्णोःपू

जांचकुर्वंतियेमुक्तास्तेनरा: १२ स्नानंजागरणंदीपंतुलसीवनपालनं

कार्तिकेयेप्रकुर्वंतितेजनाविष्णुमूर्तय: १३ इत्थंदिनत्रयमपिकार्तिकेयेप्र

कुर्वत: देवानामपितेवंद्याकिंयेराजन्मत:कृते १४ इत्थंगुणवतीसम्यकृवत्य

द्भूत्यनीयत नित्यंविष्णो:परिकरैर्भक्त्यातत्परमानसा १५ कदाचित्

खलुजातासाहाव्यांगीज्वरपीडिता स्नातुंगंगागताकोतेकथंचिद्दर्शनकेस्त

था १६ यावज्जलांतरगताकंपतीशीतपीडिता तावत्साविह्वलापश्यवि

मानंयातमंबरात् १७ शंखचक्रगदापद्महस्तैरासन्नमंबरात् विष्णुरू

पधरैस्सम्यग्वैनतेयध्वजांकित १८ आरोहयद्विमानंतामप्सरोगणसे

विता चामरैर्वीज्यमानातावैकुंठमंडणानयत १९ अथसाताद्विमान

का० मा०

३

शरणं किं प्रयाम्यद्य योनेदुःखं प्रमार्जयेत् ४ क्व गच्छामि क्व तिष्ठामि किं करोमि त्व

याद्यएणा वियातेहा हहतोम्यद्य कथं जीवामि वालिशा ५ श्री कृ वा

एवं बहुविलप्याथ कुररीवभृशातुरा पपात भूमौ विकलारं भावा तद्धृता यथा

६ चिरान्दाम्बास्य तनयोपि विलप्य करुणं बहुः विमग्नो दुःखजलधौ शोका

र्त्तोऽसमवर्त्तत ७ मातृगृहोपस्करान्सर्वान्विक्रियस्तुतकर्मनैकृत तयोश्च

क्रेयथा शक्ति पारलौकीं ततः क्रिया ८ तस्मिन्नेव पुरे वास च क्रेप्र तलजी

विनी विष्णुभक्ति परा शांता सत्य शौचादि तत्परा ९ व्रतद्वयं त्वया सम्य

क्प्राजन्म मरणात्कृतं एकादशी व्रतं सम्यक्सेवनं कार्तिकस्य च १० ए

तद्व्रतद्वयं कांते ममातीव प्रियंकरं भुक्तिमुक्तिप्रदं सम्यक्पुत्र संपत्ति दाय

कं ११ कार्त्तिके मासि ये नित्यं तुलास्थे वै दिवाकरे प्रातः स्नास्यंति ते मुक्ता

1325

राम.

३.

णताभ्यां स्फुटी नस्त्वभवं किल २७ सौरा: शैवा श्च गाणेशा: व्याति कामम मम जका:
मामेव प्राप्नुवंती हवर्षोभ: सागरं यथा ॥ २८ ॥ एकोहं पंचधाजात: क्रीडार्थं नाम
भि: किल ॥ देवदत्तो यथा कश्चित्पुत्राह्वानं च नामभि: ॥ २९ ॥ श्रीकृष्ण उवाच
ततश्च तौ महद्वना घ्रिवासिनौ विमानयानौ रविवर्चसावुभौ मत्तुल्यरूपौ मम सन्नि
धानगौ दिव्यांगना चंदन भोग भोगिनौ ३० ॥ इति श्री पद्मपुराणे कार्तिकमाहात्म्ये
श्रीकृष्ण सत्यभामा संवादे प्रथमोध्याय: ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ ततो गुण
वती श्रुत्वा राक्षसानिहतावुभौ ॥ पितृभर्त्रो स दुःखार्त्ता करुणं पर्यदेवयत् १ ॥ गुण
वत्युवाच ॥ हा नाथ हा पितस्त्वं वा गच्छत: क्व मया विना बालाहं किं करोम्यद्य
अनाथा भवतां विना २ को नु मामास्थितां गेहे भोजनाच्छादनादिभि: अपि किंच
दत्य रास्नेहात्पालयत्यविलंबितां ३ हतभाग्या हतसुखा हीना साहत जीविता

धनुरुवाच॥ शृणुष्वैकमनाकौंतेययात्वंपृष्टेजन्मनी १८ पुण्यंकृतंकृत
वतीतत्सर्वंकथयामिते १९ आसीत्कृतयुगस्यांतेमायापुर्यांद्विजोत्तमः आ
त्रेयोदेवशर्मेतिवेदवेदांगपारगः २० आतिथ्ययोग्निशुश्रूषुः सौरवृत्तपरायणः
सूर्यमाराधयन्नित्यंसाक्षात्सूर्येइवापरः २१ तस्यातिवयसस्त्वासीन्नाम्ना
गुणवतीसुता अपुत्रः सस्वशिष्यायचन्द्रनाम्नेददौसुतां २२ तमेवपुत्रवन्मेने
सचतंपितृवद्वशी तौकदाचिद्वनंयातौकुशेध्माहरणार्थिनौ २३ हिमाद्रि
पादपवनेचेरतुस्तावितस्ततः तौतत्रराक्षसंघोरमायांतंसमपश्यतां २४
भयाद्विह्वलसर्वांगावसमर्थौपलायितुं संस्थितौराक्षसातेनहतौतातसमरूपि
णा २५ तौतत्क्षेत्रप्रभावेनधर्मशीलतयापुनः वैकुंठभवनंनीतौमद्गणै
र्मत्समीपगैः २६ यावज्जीवंतुयत्ताभ्यांसूर्यपूजादिकंकृतं तेनाहंकर्म्मे

यथाकल्पं त्वयादेवी भुक्तस्त्वां न कर्हिचित् ॥ सूत उवाच ॥ इति प्रियावचः श्रुत्वा स्मेरास्यः सवल्लभः ९ सत्याकरे करं धृत्वा गमत्कल्पतरोस्तलं निविष्यानुचरं लोकं सविलासः प्रियान्वितः १० प्रहस्य सत्यमामंत्र्य उवाच जगतांपतिः ॥ तत्प्री तिपरितोषार्थं सस्पुलकितांगजः ॥ ११ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ न मे त्वत्तः प्रिय तमा काचिदन्या नितंबिनी षोडशस्त्रीसहस्राणां प्रिये प्राणसमा ह्यसि १२ त्वदर्थं देवराजेन विरोधो विबुधैः सह त्वया यत्प्रार्थितं कांते श्रृणुष्व महदद्भवेत् १३ अ देयमथवाकार्यमकथ्यमपि यत्सुनः त्वत्कृते तनु कथयाम्यहं कथयामि च ते प्रिये १४ पृच्छस्व सर्वं कथयेयं ते मनसि वर्तते ॥ सत्योवाच ॥ दानं तपो व्रतं वापि किंचि त्सर्वं कृतं मया १५ येनाहं मर्त्यजा मर्त्यभवातीताऽभवं किल तवांगार्धहरानि त्यं गरुडोपरिगामिनी १६ इंद्रादिदेवतावासमगमं च त्वया श्रुतस्त्वमिव वृच्छा मि किं हतं तनु मया शुभं १७ भवांतरे च किं सीला का चाहं कस्य कन्यका ॥ श्रीकृ

सह

॥श्री॥गणेशायनमः ॐनमोभगवतेवासुदेवाय॥ ॐनारायणंनमस्कृ
त्यनरंचैवनरोत्तमं देवींसरस्वतींव्यासंततोजयमुदीरयेत्॥१॥सूतउवाच
श्रीयः पतिमथागंत्रागतेदेवर्षिसत्तमे हर्षोत्सुकहृतानानासत्यावासुदेवमथाब्रवीत्
२॥सत्यभामाउवाच॥धन्यास्मिकृतकृत्यास्मिसफलंजीवितंचमे ममजन्म
निदानौचधन्यौतौपितरौमम ३ योमांत्रैलोक्यसुभगांजनयामासतुःध्रुवं यो
ऽवास्मीसहस्राणांवल्लभाहंयतस्तव ४ यस्मान्मयादिपुरुषः कल्पवृक्षसमन्वि
तः यथोक्तविधिनासम्यङ्नारदायसमर्पितः ५ यद्वार्त्तामपिजानंतिनभूमिसंस्था
नजंतवः सोयंकल्पद्रुमोगेहेममतिष्ठतिसांप्रतं ६ त्रैलोक्याधिपतेश्चाहंश्रीप
तेरतिवल्लभा अतोहंश्रोतुमिच्छामिकिमन्यांमधुसूदन ७ यदित्वंमत्प्रि
यकरः कथयस्वात्रविस्तरं श्रुत्वात्वत्तःपुनश्चाहंकरोमिहितमात्मनः ८

क ना

स्नाए पुनः पुनः अपामार्गमथ पुन्नागं भ्रामयेच्छिरसोपरि ततश्च तर्पणं का
र्यं धर्मराजस्य नामभिः ११ यमाय धर्मराजाय मृत्यवे चांतकाय च वैवस्वताय कालाय
य सर्वभूतक्षयाय च १२ उदुंबराय दध्नाय नीलाय परमेष्ठिने वृकोदराय चित्राय
चित्रगुप्ताय वै नमः १३ नरकाय प्रदातव्यो दीपः संपूज्य देवताः ततः प्रदोषसमये दीपा
न्दद्यान्मनोहरान् १४ ब्रह्माविष्णुशिवादीनां भवनेषु विशेषतः कूटागारेषु चै
त्येषु सभासु च नदीषु च १५ प्राकारोद्यानवापीषु प्रतोलीनिष्कुटेषु च मंदुरासु
विविक्तासु हस्तिशालासु चैव हि १६ एवं प्रभातसमये ह्यमावास्यां तु भामिनि स्नात्वा
देवान्पितॄन्भक्त्या संपूज्याथ प्रणम्य च १७ कृत्वा तु पार्वणं श्राद्धं दधिक्षीरघृता
दिभिः भोज्यैर्नानाविधैर्विप्रान्भोजयित्वा क्षमापयेत् १८ ततोपराह्णसमये
घोषयेन्नगरान्नरान् तेषां गोष्ठी च भाग्येन हि कृत्वा संभाष्य पंन्तप १९ पितरं वत्सर

॥ श्री सत्योवाच दीपावलीप्रजानाथ कौमुदी ब्रूहि नेप्रभो ॥ किमर्थं दीयते दानं तस्याका देवतामवेत् ॥ १ ॥ किं च तत्र भवेद्देयं किन्न देयं मतप्रभो प्रहर्षः कोत्र निर्दिष्टः क्रीडा कात्र प्रकीर्तिता ॥ २ ॥

सनत्कुमार उवाच इति सत्यावचः श्रुत्वा भगवान् कमलेक्षणः साधक्ता कमलाकांते प्रहसन्निदमब्रवीत् ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच कार्तिकस्यासिते पक्षे त्रयोदश्यां तु भामिनि यमदीपं बहिर्दद्यादपमृत्युर्विनश्यति ॥ ४ ॥ मृत्युना पाशहस्तेन कालेन भार्यया सह त्रयोदश्यां दीपदानात् सूर्यजः प्रियतामिति ॥ ५ ॥ कार्तिके कृष्णपक्षे तु चतुर्दश्यां विधूदये अवश्यमेव कर्तव्यं स्नानं नरकभीरुभिः ॥ ६ ॥ पूर्वविद्धा चतुर्दश्या कार्तिकस्यासिते तु ते पक्षे त्वप्रत्यूषसमये स्नानं कुर्यादतंद्रितः ॥ ७ ॥ तैले लक्ष्मीर्जले गंगा दीपमाला चतुर्दशी प्रातःस्नानं हि यः कुर्याद्यमलोकं न पश्यति ॥ ८ ॥ अपामार्गस्तथा तुंबी प्रपुन्नाटस्तथापरः भ्रामयेत्स्नानमध्ये तु नरकस्य क्षयाय वै ॥ ९ ॥ शीतालोष्टसमायुक्त सकंटकदलान्वित हर पापमपामार्ग भ्राम्य

यावत्प्रीतमुत्पाद्यतेदिवि अप्रबुद्धेहरौ सर्वस्त्रीभिर्लक्ष्मीप्रबोधयेत् २० प्रबोधसमये
लक्ष्मीबोधयित्वातुनक्रिया पुमान्वावत्सरंयावल्लक्ष्मीस्तंनैवमुंचति २१ अभयंप्राप्य
विप्रेभ्योविष्णुभीताः सुरद्विषः क्षिप्रंक्षीरोदधौज्ञात्वा लक्ष्मीपद्माश्रितातथा २२ त्वंज्यो
तिश्रीरविश्चंद्रोविद्युत्सौवर्णतारकाः सर्वेषांज्योतिषांज्योतिर्दीपज्योतिस्थितेनमः
२३ यालक्ष्मीदीवसेपुण्येदीपावल्यांचभूतले गवांगोष्ठेतुकार्तिक्यांसालक्ष्मीः सर्वदा
मम २४ शंकरश्चभवानीचक्रीडायाद्यूतमास्थितः भवान्याभ्यर्चितालक्ष्मीधेनु
रूपेणसंस्थिता २५ गौर्य्याजित्वापुराशंभुर्नग्नोद्यूतेविसर्जितः अतोर्यंशंकरोदुःखी
गौरीनीत्यंसुखोचिता २६ प्रथ----------मस्यसंवत्सरस्तुनं एवंगतेनीथेतुज
नोनिद्राधलोचने २७ तावन्नगरनारीभिस्तूर्यडिंडिमवादनैः निःकास्यतेप्रहृष्टा
भिरलक्ष्मीः स्वगृहांगणात् २८ परा---------प्रतिपद्युदितेरवौ प्रातर्गोवर्द्धनः पू
ज्योद्यूतंरात्रौसमाचरेत् २९ भूषणीयास्तथागावोवर्ज्यावाहनदोहनात् गोवर्द्धन

को॰ मा॰

धराधारगोकुलत्राणकारकः ३० विष्णुनाकुक्षिकृतच्छायांगवांकोटिप्रदोभवेत् याल्लक्ष्मीर्लोकपालानांधेनुरूपेणसंस्थिता ३१ घृतंवहतियज्ञार्थेममपापं व्यपोहतु अग्रतःसंतुमेगावोगावोमेसंतुपृष्ठतः ३२ गावोमेहृदयेसंतुगवां मध्येवसाम्यहं ३३ यादृष्टानिखिलाघसंघशमनीस्पृष्टावपुपावनी रोगानामभिवं दितानिरसनीसीक्तांतकत्रासिनी प्रीत्यासत्यविधायिनीभगवतीकृष्णस्यसंरोपि तान्यस्तातच्चरणेविमुक्तफलदस्तस्यैनुलस्यैनमः ३४ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेकार्तिकमहात्म्येकृष्णसत्यभामासंवादेदीपावलीमहात्म्यसंपूर्णम् ॥ शुभंभूयात् ॥ १७ ॥